

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

”HÄN HALUAISI TEHDÄ TYÖTÄ, OSALLIS- TUA, KOKEA ITSENSÄ HYÖDYLLISEKSI”

Työntekijöiden näkemyksiä kielitaidon merkityksestä
somalialaisten naisten yhteiskunnallisessa osallisuus-
dessa

Sanna-Maria Anttila

Opinnäytetyö
Joulukuu 2015
Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

ANTTILA, SANNA-MARIA:

”Hän haluaisi tehdä työtä, osallistua, kokea itsensä hyödylliseksi”

Työntekijöiden näkemyksiä kielitaidon merkityksestä somalialaisten naisten yhteiskunnallisessa osallisuudessa

Opinnäytetyö 52 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Joulukuu 2015

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia työntekijänäkökulmasta heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, mitkä tekijät estävät sekä mitkä tekijät tukevat ja vahvistavat tutkittavan kohderyhmän yhteiskunnallista osallisuutta. Keskeistä tutkimuksessa oli tuoda näkyväksi kohderyhmän kanssa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkasteltiin maahanmuuttajien integroitumista yhteiskuntaan. Lisäksi käsiteltiin maahanmuuttajuutta Suomessa sekä somalialaisten maahanmuuttajien asemaa. Toteutukseltaan tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimukseen osallistui neljä Tampereella toimivaa organisaatiota, joiden henkilöstö työskentelee tutkittavan kohderyhmän kanssa. Organisaatiot edustivat sekä yksityistä että kolmatta sektoria. Tutkimus toteutettiin anonymisti. Tutkimusmenetelmänä käytettiin eläytymismenetelmää ja tarinoita vastaajilta kerättiin yhteensä kahdeksan kappaletta. Aineiston analysoinnissa käytettiin induktiivista sisällönanalyysia.

Tutkimustuloksista välittyi työntekijöiden näkemys siitä, että heikko suomen kielen taito vaikuttaa yhteiskunnalliseen osallisuuteen monella elämän osa-alueella. Työntekijöiden mielestä syrjäytyminen korostuu etenkin suomen kielen taidon puuttuessa tai ollessa heikko, sillä kielen osaamisen puute heijastuu negatiivisesti muun muassa sosiaalisten verkostojen luomiseen, itsenäiseen asiointiin sekä opiskelu- ja työelämäsuunnitelmiin. Työntekijät kuitenkin totesivat, että tutkittavan kohderyhmän yhteiskunnallinen osallisuus voi toteutua useilla elämän osa-alueilla. Muun muassa verkostoituminen erilaisissa yhteisöissä sekä kielikursseille ja järjestöjen toimintaan osallistuminen tukevat ja vahvistavat somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Lisäksi vastauksissa korostuivat ammattihenkilöstön antaman tuen, neuvonnan sekä palveluohjauksen tarpeellisuus kohderyhmän yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistajina.

Työntekijät nostivat esiin verkostoitumisen tärkeyden, mutta ilmi tuli kuitenkin kysymys verkostoitumispaikkojen puuttumisesta. Verkostoitumispaikkoja sekä matalan kynnyksen periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja tulisi lisätä, jotta tutustuminen ja sosiaalisten suhteiden luominen yli kulttuuri- ja viranomaisrajojen olisi mahdollista. Olisi tärkeää, että kohtaamispaikoissa olisi saatavilla ammattitaitoiselta henkilökunnalta apua ja tukea neuvonnan sekä palveluohjauksen muodoissa.

Asiasanat: yhteiskunnallinen osallisuus, somalialainen maahanmuuttaja, kielitaito

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ANTTILA, SANNA-MARIA:

“She wants to work, participate, and feel useful”

The Employees' Views on the Importance of Language Skills in Somali Women's Inclusion into Society

Bachelor's thesis 52 pages, appendices 3 pages
December 2015

The purpose of this thesis was to study the Somali migrant women's, who have weak Finnish language skills, inclusion into society. The study was conducted from the employees' viewpoint. The purpose was to find out which factors prevent and which factors support and verify the women's inclusion into society.

The theory consists of migrant's inclusion into the society and migrants in Finland. The thesis was qualitative in nature and the data were collected using the method of empathy based stories. Four different organizations participated in the study by giving eight anonymous answers. Organizations were from the private and from the third sector. The data were analyzed using inductive content analysis.

The results showed that weak Finnish language skills affect in many parts of the living in the inclusion into society. The employee's agree that the marginalization comes in question when the language skills are weak or missing. The weak skills reflect negatively to, for example, creation of the social networks, self-transacting and the future plans of studying and working. Nevertheless, the employee's agree that the women's inclusion into society can actualize in many parts of living. For example, networks in different societies and participation in language courses and associations activities support and verify the Somali migrant women's inclusion into society.

The employees mentioned the priority of the networks. The network places, where people can create social relations over cultural and authority borders, should be increased. In addition, it is very important that in the places there are professional employees helping the women by giving a support, guidance and counselling.

Key words: inclusion into society, Somali migrant, language skills

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1	Tavoite ja tarkoitus	7
2.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	7
3	MAAHANMUUTTAJIEN INTEGROITUMINEN YHTEISKUNTAAN	9
3.1	Inklusio, integraatio, marginalisaatio vai eksklusio?.....	9
3.2	Yhteiskunnallinen osallisuus ja syrjäyttävät mekanismit	10
3.3	Kotoutuminen yhteiskuntaan	12
4	MAAHANMUUTTAJANA SUOMESSA	16
4.1	Yleistä tietoa	16
4.2	Kotoutumisprosessi.....	17
4.3	Kielitaidon merkitys kotoutujalle	18
4.3.1	Suomalaisen palvelujärjestelmän kirjallisen asioinnin tuomat haasteet	19
4.3.2	Työllistymisen ja verkostoitumisen haasteet	20
4.4	Somalialaiset maahanmuuttajat	21
4.4.1	Somalialainen kulttuuri	22
4.4.2	Somalialaiset ja uskonto.....	23
4.4.3	Naisen asema ja toimijuus.....	25
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
5.1	Tutkimusmenetelmä.....	28
5.2	Aineiston keruu	29
5.3	Aineiston analysointimenetelmä.....	30
6	TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ YHTEISKUNNALLISTA OSALLISUUTTA ESTÄVISTÄ SEKÄ TUKEVISTA JA VAHVISTAVISTA TEKIJÖISTÄ.....	31
6.1	Yleisesti vastauksista	31
6.2	Yhteiskunnallista osallisuutta estäviä tekijöitä	31
6.3	Yhteiskunnallista osallisuutta tukevia ja vahvistavia tekijöitä	34
7	YHTEENVETO TYÖNTEKIJÖIDEN VASTAUKSISTA.....	36
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	39
9	POHDINTA.....	41
9.1	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	41
9.2	Opinnäytetyöprosessin arviointi sekä jatkotutkimusehdotukset	42
	LÄHTEET	45
	LIITTEET	50
	Liite 1. Kehyskertomus A.	50

Liite 2. Kehyskertomus B.....	51
Liite 3. Saatekirje.	52

1 JOHDANTO

Vuonna 2013 julkaistussa Suomen maahanmuuttostrategiassa määritellään pitkäjänteisiä linjauksia maahanmuuttopolitiikalle. Keskeisenä viestinä strategiassa on, että Suomeen muuttavat ja asettuvat ihmiset tulee ottaa mukaan maan tulevaisuuden rakentamiseen. Heidät tulee nähdä palvelujen ja toimenpiteiden sijaan osallisina ja aktiivisina toimijoina. Muuttoliike nähdään mahdollisuutena, sillä ihmisten liikkuvuus tuo mukanaan uusia toimintamalleja sekä muodostaa kansainvälisiä verkostoja. Maahanmuutto on merkityksellistä Suomen menestyksen kannalta, sillä maiden välisessä työntekijäkilpailussa osaavan työvoiman houkutteleminen maahan on tarpeellista. Lisäksi osana kansainvälistä yhteisöä Suomi kantaa vastuunsa ja antaa suojelua sitä tarvitseville. (Sisäministeriö 2015.)

Maahanmuuttopolitiikan tarkoituksena on vaikuttaa Suomeen muuttavien ihmisten monipuolisen osaamisen hyödyntämiseen sekä osallistumiseen yhteiskunnan rakentamisessa. Yhteiskuntaan osallistumisessa kotimaisten kielten oppiminen sekä henkilökohtaiset verkostot toimivat suuressa roolissa. Strategiassa ilmenee, että vieraskielisten joukossa elää mittava kirjo erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Perheellä on iso merkitys yksilön kotoutumisen edistäjänä. Kielen opetuksen sekä työvoimapolitiittisen koulutuksen lisääminen ovat olennaisia tulevaisuuden kannalta. (Sisäministeriö 2015.)

Työn taustalla on kiinnostus monikulttuuriseen aikuissosiaalityöhön. Aihe muotoutui monen eri idean ja näkökulman kautta, mutta teemat pyörivät kuitenkin koko ajan maahanmuuttajien ja osallisuuden ympärillä. Ensimmäisen kerran aihe herätti mielenkiinnon ollessani harjoittelujaksolla maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa, jossa työskenteilin heikon suomen kielen taidon omaavien henkilöiden kanssa. Jaksolla pohdin paljon etenkin muslimimaahanmuuttajanaisten asemaa ja osallisuutta. Havaintojeni mukaan esimerkiksi itsenäisen asioinnin toteutuminen tuntui miltei mahdottomalta suomen kielen taidon ollessa heikko.

Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, mitkä tekijät sekä estävät että tukevat ja vahvistavat somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Tutkimusasetelmassa korostettiin heikon suomen kielen taidon merkitystä yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta. Lisäksi tarkoituksena oli tuoda näkyväksi kohderyhmän kanssa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusotteen menetelmin.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tavoite ja tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esille heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallisen osallisuuden tukemisen ja vahvistamisen tärkeyttä. Havaintojeni mukaan esimerkiksi työelämä ja sitä kautta yksilön kiinnittyminen yhteiskuntaan ovat toisinaan kaukaisia tavoitteita tälle kohderyhmälle, sillä riittävän hyvä suomen kielen taito on usein välttämätöntä suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta sekä siihen vaikuttavia sekä estäviä että tukevia ja vahvistavia tekijöitä. Tutkimus on toteutettu työntekijänäkökulmasta ja tarkoituksena oli tuoda näkyväksi kohderyhmän kanssa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä aiheesta. Tutkimusasetelmaa valittaessa päädyin tutkimaan ilmiötä työntekijänäkökulmasta, sillä resurssini eivät olisi mahdollistaneet tutkimusta kohderyhmän näkökulmasta tarkasteltuna.

Opinnäytetyön yhteistyötahoina toimi neljä Tampereella toimivaa organisaatiota, joiden henkilöstö työskentelee tutkittavan kohderyhmän kanssa joko yksityisellä tai kolmannella sektorilla. Työntekijöiden asemat suhteessa kohderyhmään olivat ryhmänohjaus, palveluohjaus, ohjaus sekä opetus.

2.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävän tarkoituksena oli selvittää millaiset tekijät estävät sekä tukevat ja vahvistavat somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta kielitaidon ollessa heikko. Aineistoksi on kerätty Tampereen alueella toimivien eri organisaatioiden työntekijöiden näkemyksiä aiheesta, joiden pohjalta on tuotu näkyväksi kohderyhmän yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyviä ilmiöitä. Opinnäytetyö toteutettiin anonyymisti ja työ on toteutukseltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset on pyritty muodostamaan mahdollisimman selkeiksi ja olennaisiksi tavoitteiden saavutettavuuden kannalta. Tutkimuskysymyksinä toimivat:

1. Mitkä tekijät työntekijöiden mielestä estävät heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa?
2. Minkälaiset tekijät työntekijöiden mielestä voivat vaikuttaa heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallisen osallisuuden tukemiseen ja vahvistamiseen?

3 MAAHANMUUTTAJIEN INTEGROITUMINEN YHTEISKUNTAAN

3.1 Inkluisio, integraatio, marginalisaatio vai ekskluisio?

Inklusiosta ja integraatiosta keskusteltaessa on havaittavissa monenlaisia lähestymistapoja. Tässä opinnäytetyössä termejä tarkastellaan maahanmuuttajien ja vastaanottavan yhteiskunnan suhteeseen peilaten. Osallisuus, eli englanniksi inclusion, merkitsee yksilön kiinnittymistä yhteisöön tai yhteisöllisesti tärkeissä projekteissa mukana oloa. Osallisuudessa on kyse johonkin kuulumisesta. Myös inkluisio pitää sisällään jonkinlaisen roolin tai johonkin kuulumisen mahdollisuuden sekä sillä kuvataan pääsyä yhteiskunnan järjestelmiin ja instituutioihin. Laajemmin tarkasteltuna inkluisio voidaan hahmottaa kaikkien ihmisten osallisuudeksi, jolloin siinä korostuu yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden periaatteisiin sitoutuminen sekä kansalaisten oikeuksien ja tarpeiden ymmärtäminen. (Osallisuus –sanastoa.)

Osallisuus-käsitettä voidaan myöskin lähestyä monesta eri näkökulmasta, mutta tässä työssä osallisuutta ja inklusiota tarkastellaan käyttäen apuna sosiaalisen syrjäytymisen käsitettä. Osallisuudessa syrjäytymisen riskit ovat minimaaliset, joten osallisuuden käsitteellä viitataan henkilön mahdollisuuteen toimia aktiivisena ja tasavertaisena osallistujana yhteisössä tai yhteiskunnassa. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 138.) Näin ollen syrjäytymisestä puhuminen edellyttää oletusta yhtenäisestä yhteiskunnasta ja sanana syrjäytymisen siirtää yhteisyyden ongelman yhteiskunnan reunoille eli marginaaleihin (Helne 2002, 22; Helne 2004, 36).

Integraatiota voidaan ajatella joko sulauttavana prosessina, jossa korostuu yksilön vastuu omasta sopeutumisestaan, tai pluralistisena prosessina, jossa painottuu yhteinen kehitysprosessi monikulttuurisen yhteiskunnan luomiseksi (Clarke 2004, 638). Integroivassa toiminnassa on tavoitteena vetää marginaaleihin ajettuja tai sinne ajautuneita yksilöitä sieltä pois. Tällöin yhteiskuntaa ajatellaan mallina, jossa on sekä normaaliksi ymmärretty keskus että sen reuna-alue. (Juhila 2002, 13.) Reunalla oleminen ei kuitenkaan ole sama kuin ulkona oleminen, sillä yksilö on vielä sisällä, keskustan liepeillä. Eksklusiosta on kyse silloin, kun voidaan joko pitää ulkona jo siellä oleva, tai siitä, että sisällä oleva työnnetään ulos. Marginaalisten ihmisten tilanne on siis suhteellinen, sillä heidän sijaintiaan voidaan kuvata ulkopuolisuudeksi sisäpuolella. Esimerkiksi maahanmuuttajat ovat rajatapauksia,

sillä he säilyvät kulttuurisesti ulkopuolisina pitkään, vaikka heille olisikin myönnetty kansalaisuus. Reuna voi kuitenkin olla keskellä, inkluusio ekskluusiota tai ekskluusio inkluusiota, riippuen siitä, kuka ilmiöstä puhuu tai millainen hänen asemansa, näkökulmansa tai tavoitteensa on. Katseen kohteena olevan omasta perspektiivistä hänen sijaintinsa saattaa olla keskeisyyttä, kun taas keskeltä tilannetta tarkastelevan mielestä hänen sijaintinsa voi olla marginaalinen. (Helne 2002, 22, 24, 27.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa maahanmuuttajat, joilta puuttuu suomen kielen taito, ovat alttiita jäämään yhteisöjen ulkoreunalle. Esimerkiksi asiantuntijatehtäviin on mahdollista työllistyä ilman suomen kielen taitoakin, mutta uralla eteneminen sekä työyhteisöön sisään pääseminen voivat vaatia varsin korkean suomen kielen taitotason saavuttamista. (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013, 182.) Osallistumisen tai osaksi tulemisen lisäämiseksi maahanmuuttajien tulisi siirtyä reunoilta lähemmäs keskiötä osallistumalla ytimen normien mukaiseen toimintaan (Forsander 2001, 39). Yksilön pääsyksi yhteisön ytimeen, tulisi sen jäsenten kuitenkin tukea hänen pyrkimyksiään edetä yhteisön ulkoreunoilta varsinaista jäsenyyttä kohti. Tuki voi ilmetä sekä asenteissa että vuorovaikutuksessa. (Latomaa ym. 2013, 182.) Integraation tulisikin olla kaksisuuntainen prosessi, jossa sekä maahanmuuttajat että vastaanottava yhteiskunta toimivat vuorovaikutuksessa parhaimman lopputuloksen saamiseksi (Penninx 2003).

3.2 Yhteiskunnallinen osallisuus ja syrjäyttävät mekanismit

Yhteiskunnassa osallisena olemisella voidaan tarkoittaa työntekoa, opiskelua, asiointia, sosiaalisia suhteita tai ylipäänsä sosiaalista selviytymistä sekä mahdollisuutta terveyteen, toimeentuloon ja asumiseen. Yhteiskunnallinen osallisuus toteutuu ja välittyy erilaisten ympäristöjen sekä yhteiskunnallisten instituutioiden kautta. (Kemppainen 2010, 135; Osallisuus 2015.) Integraatiosta voidaan puhua moniulotteisena prosessina, joka näyttäytyy eri tavoin yhteiskunnan eri osa-alueilla: poliittisessa, oikeudellisessa, taloudellisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa järjestelmässä. Yksilöt ja yhteisöt saattavat integroitua voimakkaasti yhdellä osa-alueella, kun taas toisella osa-alueella yhteiskuntaan integroituminen saattaa olla vähäisempää. Tällöin käsitteen rajaaminen ainoastaan yhteen osa-alueeseen voi antaa kokonaiskuvasta virheellisen käsityksen. (Saukkonen 2007, 210.)

Malin & Anis (2013) kertovat, että riittävän hyvä terveys ja vapaus toimia ovat edellytyksiä yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Fyysisen tai psyykkisen terveyden ollessa heikkoa, voivat elämän perustoiminnot ja yhteiskunnallinen osallistuminen estyä. Lisäksi terveydentilalla on vaikutuksia työllistymiseen. Voidaan ajatella, että jatkuvan oleskeluluvan ja kansalaisuuden saaneilla vapaus- ja perusoikeudet ovat muodollisia, sillä todellinen vapaus, itsemääräämisoikeus ja kyky toimia yhteiskunnassa toteutuvat vasta kun maahanmuuttajalla on riittävän hyvä kielitaito, hän omaa luku- ja kirjoitustaidon sekä on sosiaalisesti riittävän toimintakykyinen. (Malin & Anis 2013, 143.) Lisäksi rakenteelliset tekijät, kuten syrjintä ja rasismi, voivat toimia esteenä yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumiselle. Valtakulttuuriin sopeutuminen ja kielen oppiminen eivät kuitenkaan aina takaa automaattisesti tasa-arvoisuutta, sosiaalista hyväksyntää tai tunnustamista yhteisön jäseneksi. (Clarke 2004, 634.)

Työn tai koulutuksen puutetta pidetään keskeisenä tekijänä syrjäytymiselle sekä työn kerrotaan olevan kaikkien ihmisten kannalta keskeisin väylä yhteiskuntaan integroitumisessa sekä yhteiskuntakelpoisuuden osoittamisessa. (Forsander 2001, 42; Forsander & Ekholm 2001, 59; Forsander 2013, 220). Raunio (2004) toteaa yhteiskuntakeskeisen syrjäytymisenäkemyksen korostavan työn merkitystä integroinnin edistämiseksi. Vallitsevana ajatuksena on yksilön integroituminen työn kautta yhteisöön ja yhteiskuntaan. Suomessa työntekoa pidetään tärkeänä arvona, ja työkeskeisessä yhteiskunnassa on muunlaisia integroitumisen keinoja niukalti. (Raunio 2004, 221–222.) Työelämään kuuluvalla ihmisellä asiat ovat kunnossa, kun taas työtä vailla olevalla on vaikeuksia. Työttömyys tuottaa myös ongelmia ja lisäkuluja yhteiskunnalle. Keskusteltaessa maahanmuuttajien kotoutumisesta muiden yhteiskunnallisten osallistumisen ja osallisuuden muotojen, kuten uuden kotimaan kielen taitamisen, asunnon, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden sekä poliittisen osaamisen, nähdään usein olevan toissijaisia työelämään integroitumiseen nähden. (Forsander 2013, 220.)

Suomessa maahanmuuttajien kotouttamiskoulutus lähtee liikkeelle oletuksesta, että keskeisin edellytys työllistymiselle on hyvän suomen kielen taidon saavuttaminen. Kielitaidolla tai sen puutteella on suuri merkitys ihmisten työllistymiselle ja se viestii sekä kuulumista että sitoutumista kulloiseenkin viiteyhteisöön. Urapolkujen analyysi kertoo kuitenkin, että myös muunlaiset resurssit sekä pääomien muodot, etenkin kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma, ovat merkityksellisiä maahanmuuttajien työllistymiselle. (Forsander 2013, 232, 234.)

Palkkatyö ylläpitää sekä parantaa yksilön toimintaedellytyksiä luoden samalla mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Palkkatyö myös tukee yksilöitä kasvattamaan inhimillistä pääomaansa. On itsestään selvää, että palkkatyö on myönteinen siirtymä, mutta myös epävirallinen sektori sekä kansalaisyhteiskunta tarjoavat sosiaalisia mahdollisuuksia. Tilanteesta riippuen sen toimintaan osallistuminen saattaa olla yhtä hyvää tai myös parempaa ”sosiaaliturvaa” kuin työ. (Hiilamo & Saari 2010, 24.)

Syrjäytymisessä ei ole kyse vain sosiaalisesta huono-osaisuudesta vaan myös normaaliuden rajojen ja tilojen määrittämisestä (Helne 2002, 22). Useat tutkimukset osoittavat, että pohjoismaisille yhteiskunnille vahva sosiaalinen pääoma on ominaista ja sitä kuvaavat luottamus toisiin ihmisiin sekä tiiviit sosiaaliset verkostot. Kuitenkin samaan aikaan nämä yhteiskunnat voivat tylysti sulkea ulkopuolelle ne yksilöt ja ryhmät, jotka määritellään toisenlaiseksi kulttuurisesti. Toisenlaiseksi luokitellut jäävät valta-asemien ja verkostojen ulkopuolelle, koska sosioekonomisia asemia jaetaan ja yhteiskunnallisia rakenteita uusitaan usein samankaltaisten kesken. Tällainen kohtalo on tyypillistä usein juuri maahanmuuttajille sekä muille erilaisille vähemmistöryhmille. (Forsander 2013, 235.) Pohjoismainen hyvinvointi-ideologia kuitenkin korostaa, että kaikki yksilöt joko integroituvat tai heidät integroidaan keskeisten instituutioiden kuten työn tai koulutuksen kautta saman arvojärjestelmän jakavaan yhteiskuntaan (Forsander 2001, 41).

3.3 Kotoutuminen yhteiskuntaan

Suomessa integraatio useimmiten suomennetaan kotoutumiseksi ja kotouttamiseksi. Integraatiolla kuitenkin voidaan viitata kaksisuuntaiseen prosessiin, jossa sekä kantaväestö että maahanmuuttajat sopeutuvat toisiinsa. Ajatuksena on, että maahanmuuttajaryhmät sulautuvat ajan mittaan jossain määrin myös kulttuuriltaan ja käytökseltään kantaväestöön, mutta samalla tarkoituksena on kuitenkin molempien osapuolien toisiltaan oppiminen ja piirteiden omaksuminen sekä koko yhteiskunnan muuttuminen hiljalleen. (Saukonen 2007, 208–209.)

Ilmiötä, jossa eri kulttuureja edustavat ihmiset ovat toistensa kanssa jatkuvassa välittömässä vuorovaikutuksessa niin, että kulttuuriset piirteet muuttuvat joko toisessa tai molemmissa ryhmissä, kuvataan akkulturaatioksi (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 254).

John W. Berry (1990; 1997; 2001) kaksisuuntaisen akkulturaation mallissa puhutaan neljästä eri perusvaihtoehdosta, jotka toteutuvat sen mukaan pitävätkö maahanmuuttajat omaa etnistä tai kulttuurista identiteettiään ja tapojaan arvokkaina ja säilyttämisen arvoisina sekä kokevatko he tarpeelliseksi hakeutua myönteiseen vuorovaikutukseen valtaväestön kanssa ja osallistua yhteiskuntaelämään (Saukkonen 2007, 288–289; Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 254).

Neljä vaihtoehtoa muodostuvat seuraavasti: integraatioasenteen omaksunut henkilö haluaa säilyttää oman kulttuuriperintönsä, mutta haluaa myös osallistua toimintaan yhteiskunnassa sekä rakentaa ja ylläpitää suhteita valtaväestöön. Assimilaatioasenteessa henkilö puolestaan haluaa eroon omasta kulttuuristaan sekä sulautua valtaväestöön. Separaatiossa henkilö pyrkii eristäytymään ympäröivästä yhteiskunnasta sekä sen sosiaalisista verkostoista, ja oma kulttuurinen identiteetti ja tavat halutaan säilyttää. Viimeisessä vaihtoehdossa, marginalisaatiossa, sosiaaliset verkostot puuttuvat kokonaan. Tällöin henkilö torjuu oman kulttuurisen ja etnisen taustansa sekä syrjäytyy myös valtaväestöstä sosiaalisesti ja toiminnallisesti. (Saukkonen 2007, 288–289; Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 254.)

Useat tutkimukset osoittavat, että integraatio on paras vaihtoehto sekä enemmistö- että vähemmistöryhmien hyvinvoinnille ja suhteille. Maahanmuuttajien sopeutumisen kannalta huonoin vaihtoehto on marginalisaatio. Akkulturaatioprosessissa keskeistä on etninen identiteetti, jolla tarkoitetaan yksilön subjektiivista tunnetta johonkin etniseen ryhmään kuulumisesta. Etnistä identiteettiä voidaan ajatella sosiaalisen vertailun tai akkulturaatioteoreettiselta kannalta. Sosiaalisessa vertailussa etninen ryhmä toimii yksilölle positiivisen minäkuvan tuottajana. Akkulturaatioteoriassa oleellista on kuinka vahvasti ihminen samaistuu omaan kulttuuriryhmäänsä, enemmistökulttuuriin tai kumpaankin. Etnistä identiteettiä voidaan myös lähestyä itsemäärittelyn, omaan ryhmään kohdennettujen tunteiden sekä ryhmämuotoiseen toimintaan osallistumisen näkökulmista. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 254–255.)

Vaikka etnistä identiteettiä voidaan joustavasti rakentaa sekä määrittää uudelleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, täytyy kuitenkin muistaa, että ihminen ei voi valita mihin ryhmään syntyy, eivätkä toiset aina hyväksy yksilön omia määritelmiä identiteetistään. Etnisen identiteetin ohella kansallinen identiteetti vaikuttaa myös yksilön minäkuvaan

sekä etnisten ryhmien välisiin suhteisiin. Maahanmuuttajalla on mahdollisuus niin kutsutun hybridi-identiteetin, eli kahden kulttuurin parhaiden piirteiden yhdistelmän, rakentamiseen kun sekä myönteisen kansallisen identiteetin että myönteisen etnisen identiteetin muodostaminen onnistuu. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 256–257.)

Sopeutuminen Suomeen on hyvin yksilöllistä ja osa tarvitsee enemmän aikaa sekä tuki-toimia (Kotoutuminen 2014). Toiseen maahan muuttaminen on raskas prosessi, ja osalle se voi tuntua kivuliaalta sekä kestää vuosia (Haavikko & Bremer 2009, 15; Malin & Anis 2013, 142). Uusi kotimaa voi herättää pelkoja sekä vierauden tunnetta. Lisäksi uusissa olosuhteissa maahanmuuttaja joutuu selviytymään uusin, erilaisin keinoin. Kotimaassa omaan arkeen liittyneet asiat, muun muassa yhteisön käyttämät toimintamallit, tavat sekä elämänarvot, katoavat uudessa ympäristössä, sillä oman kulttuurin tavat, normit ja arvot eivät sulaudukaan enää valtaväestön kulttuuriin. Tästä voi seurata henkistä rasitetta sekä avuttomuuden ja hämmennyksen tunteita. Henkilöstä saattaa tuntua, että oma toimintakyky ja autonomia heikkenevät. Tällainen psyykkinen mielentila voi kestää maahantu-
lostasta jopa vuosia eteenpäin. (Haavikko & Bremer 2009, 17; Schubert 2013, 63–64.)

Kotoutuminen voi olla ensimmäisten vuosien aikana hyvin hämmentävä kokemus, sillä muutostilanteen siirtymävaihe tuo mukanaan hetkellisen tyhjön. Muuttuneet käyttäytymismallit tai ihmissuhteet eivät vielä ole asettautuneet paikoilleen ja tuntemattomassa yhteiskunnassa maahan muuttanut voi huomata olevansa voimaton ohjaamaan elämäänsä. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 101.) Maahanmuuton syy voi vaikuttaa omiin toiveisiin ja odotuksiin positiivisesti tai negatiivisesti. Yksilölliset piirteet ja ikä ovat myös uuteen ympäristöön asennoitumiseen vaikuttavia tekijöitä. Toisinaan maahanmuuttopäätöksen on tehnyt joku toinen, esimerkiksi vanhempi, aviopuoliso tai sukulainen, jolloin sekin voi vaikuttaa asennoitumiseen. (Schubert 2013, 63.)

Mahdollisimman onnistuneen sopeutumisen kannalta maahanmuuttajan on tärkeää oppia toimimaan ja asioimaan uudessa maassa. Maahanmuuttajaryhmien välillä on kuitenkin suuria eroja näiden haasteiden kohtaamisessa. Eroihin vaikuttavat sekä yksilölliset tekijät että sosioekonomiset ja psykologiset tekijät. (Schubert 2013, 64.) Voidaan olettaa, että länsimaasta Suomeen vapaaehtoisesti työllisyyden perässä tulevan korkeasti koulutetun maahanmuuttajan on helpompi sopeutua uuteen kotimaahan kuin kehittyvästä maasta so-
taa pakenevan muuttajan. Sotaa pakenevalla muuttajalla kielitaito ja koulutus eivät vält-

tämättä vastaa länsimaisen yhteiskunnan työelämävaatimuksia tai kansalaistaito-oletuksia, mutta taidot kehittyvät kuitenkin hiljalleen. Korkeasti koulutettu puolestaan omaa valmiuksia ja hänen on helpompi hyödyntää yhteiskunnan palveluita sekä mahdollisuuksia. (Malin & Anis 2013, 142.) Lisäksi onnistuneen kotoutumisen edellytyksenä on, että maahanmuuttaja voi tuntea enemmistöryhmän arvostavan hänen kulttuuriperintöään. Jotta uuden kansallisen identiteetin muodostuminen voisi edistyä, etnisen suomalaisuuden ei tulisi olla suomalaiseksi hyväksytyksi tulemisen edellytys. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 259.)

Kotoutumiseen liittyy olennaisesti uuden kulttuurin omaksuminen sekä vanhojen tuttujen tapojen jättäminen. Hyvinvoinnin kannalta kulttuurien välisen tasapainon löytäminen on keskeistä. (Schubert 2013, 64.) Sanotaankin, että tasapainon ja toimintakyvyn löydyttyä uudessa kotimaassa ihminen on kotoutunut. (Haavikko & Bremer 2009, 15.)

4 MAAHANMUUTTAJANA SUOMESSA

4.1 Yleistä tietoa

Väestöntutkimuslaitoksen mukaan maahanmuuttajien määrä Suomessa alkoi kasvaa 2000-luvun alussa, ja vuonna 2012 Suomessa oli ulkomaan kansalaisia noin 195 500 (Miettinen 2015). Viime vuosina maahanmuutto on lisääntynyt ja monipuolistunut. On ennustettu, että vuoteen 2030 mennessä ulkomaalaisten määrä Suomessa olisi kasvanut 500 000 tuhanteen henkilöön. (Maahanmuuttajien kotouttaminen 2014.) Vuonna 2014 Venäjä, Somalia, Irak, Viro ja Ruotsi muodostivat viiden suurimman Suomen kansalaisuuden saaneiden ryhmän. Suurimmat turvapaikanhakijaryhmät olivat kansalaisuuden perusteella irakilaiset, somalialaiset, ukrainalaiset, afganistanilaiset ja venäläiset. (Maahanmuuttovirasto 2014.)

Vuonna 2011 suurimpana syynä maahanmuuttoon oli EU-perusteinen maahanmuutto, joka kattoi 30 prosenttia ihmisistä. Vapaaseen liikkuvuuteen kuuluu työn, opiskelun tai perhesiteen takia tapahtuva muutto toisesta EU-maasta. Toiseksi suurin muuttosyy oli perhesiteen perusteella muuttavat (28 %). Kaksi muuta suurempaa muuttoryhmää olivat opiskelun perusteella (19 %) sekä työn perusteella (12 %) Suomeen muuttavia. Lisäksi kahdeksalla prosentilla maahanmuuttajista syy oli humanitääriin. (Miettinen & Säävälä 2015.)

EU-kansalaisella on vapaa liikkumisoikeus Euroopan unionin maissa Unionin jäsenyyden perusteella ja tällöin oleskelulupaa ei vaadita. Mikäli oleskelu kestää yli kolme kuukautta, riittää ainoastaan oleskelun rekisteröinti. Muun kuin EU-maan kansalaisen, eli kolmannen maan kansalaisen, on haettava oleskelulupaa, mikäli hän aikoo oleskella Suomessa pidempään kuin 90 päivää tai tehdä työtä työsuhteessa tai yrittäjänä. Maahanmuuttovirasto käsittelee oleskelulupahakemukset. Hakemisen perusteena voi olla avioliitto, työ, opiskelu tai jokin muu vastaava syy. Oleskelulupa voidaan myöntää joko jatkuvana, tilapäisenä tai pysyvänä. Ensimmäinen oleskelulupa on aina määräaikainen. (Juvonen 2012, 16–17; Koskela 2012, 201.)

4.2 Kotoutumisprosessi

Kotoutuminen tarkoittaa maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä ja sopeutumista suomalaiseseen yhteiskuntaan ja työelämään siten, että hän pystyisi toimimaan siellä aktiivisena jäsenenä omaksuttuaan uusia tietoja, taitoja ja toimintatapoja (Saukkonen 2007, 209; Kotoutuminen 2014). Tietojen ja taitojen lisäksi maahanmuuttajaa tuetaan hänen oman kiellensä ja kulttuurinsa ylläpitämisessä. Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan kotoutumisen toteutumisesta vastaavien viranomaisten sekä muiden tahojen toimenpiteitä ja palveluita, joita järjestetään osana kunnallisia peruspalveluja sekä työ- ja elinkeinohallinnon palveluja. (Saukkonen, 2007, 209; Kotouttamispalvelut 2014.) Suomessa kotouttamiseen ovat osallistuneet julkisella sektorilla erityisesti sisäasianministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä ympäristöministeriö. Lisäksi kolmannen sektorin erilaisilla järjestöillä ja yhdistyksillä on mittava rooli kotoutumisen edistämässä. Maahanmuuttovirasto puolestaan vastaa oleskelulupa- ja kansalaisuushakemuksista. (Saukkonen 2013, 93–94.)

Kotouttamisprosessi alkaa kun kunta tai työ- ja elinkeinotoimisto käynnistää alkukartoituksen, jossa selvitetään alustavasti maahanmuuttajan kotoutumista ja työllistymistä edistävien toimenpiteiden ja palveluiden tarve. Samalla heille tarjotaan perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja tukimahdollisuuksista. Maahanmuuttajavanhemmille kerrotaan perheille suunnatuista palveluista sekä suomalaisen yhteiskunnan perheitä koskevasta lainsäädännöstä ja käytännöistä. Kotoutumiskoulutuksena aikuisille maahanmuuttajille järjestetään suomen tai ruotsin kielen opetusta, tarvittaessa luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä opetusta, joka edistää maahanmuuttajan yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan kuuluvia valmiuksia sekä työelämään ja jatkokoulutukseen pääsyä. (Kotouttamispalvelut 2014.)

Laki kotoutumisen edistämisestä velvoittaa, että Suomeen muuttavalle on annettava tietoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan työelämässä ja yhteiskunnassa. Mikäli maahan muuttanut on työtön työnhakija, toimeentulotuen saaja tai työ- ja elinkeinotoimiston laatiman alkukartoituksen jälkeen henkilön on todettu tarvitsevan suunnitelmaa kotoutumisen edistämiseksi, on henkilöllä oikeus kotoutumissuunnitelmaan. Suunnitelmalla pyritään edistämään henkilön mahdollisuuksia osallistua yhdenvertaisena toimijana yhteiskunnassa. Suunnitelmaan kirjataan kotoutumiskoulutus sekä muut tukimuodot ja se

laaditaan yhteistyössä kunnan, työ- ja elinkeinoministeriön sekä maahanmuuttajan kanssa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.10.2010/1386, 7 §, 10 §, 11 §, 12 §, 13 §.)

Laki edellyttää ensimmäisen suunnitelman laadittavaksi viimeistään kolmen vuoden kuluessa ensimmäisen oleskeluluvan tai oleskelukortin myöntämisestä tai oleskeluoikeuden rekisteröimisestä. Suunnitelma on laadittava enintään yhden vuoden ajaksi, mutta suunnitelman kesto määrittyy kuitenkin yksilöllisesti. Kotoutumissuunnitelmaan oikeuttava enimmäisaika on kolme vuotta ensimmäisen kotoutumissuunnitelman allekirjoittamisesta, mutta joissain tapauksissa kotoutumisaikaa voidaan perustellusti jatkaa vielä kaksi vuotta lisää. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.10.2010/1386, 12 §.)

4.3 Kielitaidon merkitys kotoutujalle

Kotoutumiseen vaikuttaa merkittävästi hankittu suomen kielen taito sekä usein myös lähtömaasta hankittu koulutus. Lähtömaan mahdolliset konfliktit, jotka ovat tuhonneet maan infrastruktuuria ja koulutusjärjestelmää, ovat voineet vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin opiskella. (Muhammed 2011, 70–71.) Maahanmuuttajalle kielitaito on osa hyvinvointia, sillä se vaikuttaa moneen eri elämän osa-alueeseen: koulutus- ja vaikuttamismahdollisuuksiin, työllistymiseen, palvelujen käyttöön, yhteyksiin valtaväestön kanssa sekä viihtymiseen maassa. Kielitaitoa ajatellaan hallinnollisesta näkökulmasta kansantaloudelliseksi resurssiksi, mutta kulttuurinen ja sosiaalinen näkökulma viittaavat kielitaidon liittyvän yksilön ja yhteisön asenteisiin, kokemuksiin, käsityksiin sekä arvostuksiin. (Tarnanen & Suni 2005, 9.)

Kielitaidon kehittyminen on prosessina monisyinen ja se vaatii sekä yksilön että yhteisön panosta. Yhtenäisestä kielikoulutuksesta huolimatta kielitaidon kehittyminen on yksilöllistä ja sitä opitaan sekä koulutuksessa että vapaa-ajalla. Kielitaidon osa-alueet kehittyvät henkilön arjen toimintatilanteiden mukaan sekä kehittymiseen vaikuttavat muun muassa sosiaaliset ja psykologiset tekijät. Sijoittuakseen yhteisöihin, työelämään tai opiskelemaan, on henkilön saavutettava tietyn tasoiset yhteiset kielitaitovaatimukset. Kielitaidon ja siihen liittyvien vaatimusten arviointi ei kuitenkaan suju yksinkertaisesti, sillä siihen vaikuttaa kuka kielitaitoa arvioi ja kuinka kielitaito määritellään. (Tarnanen & Suni 2005, 9, 18; Latomaa ym. 2013, 168, 183.)

Vaatimukset kielen osaamiseen ilmenevät esimerkiksi siten, että ammatillisten opintojen pitäisi sujua ilman tukea heti alusta alkaen, koska opintojen yhteydessä ei enää ehditä hankkia riittävää peruskielitaitoa. Työelämässä käsitteellisen kielitaidon vaatimus on akateemisilla aloilla suurempi ja sen vuoksi korkeasti koulutetuilta maahanmuuttajilta kielienoppiminen saattaa viedä vuosia ennen kuin he voivat työllistyä koulutustaan vastaavaan työhön. Heikoimmassa asemassa ovat etenkin äidinkielessään luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajat, sillä tekstikylläisessä yhteiskunnassa selviytyminen, saati koulutus ja työllistyminen, vaatii lukutaitoa. (Tarnanen & Suni 2005, 18).

Kielitaitoa voidaan arvioida monesta eri näkökulmasta. Esimerkiksi maahanmuuttajat itse voivat kokea kielitaitonsa riittävyyden eri tavalla suhteessa ulkopuolelta tulleisiin vaateisiin. Arjessa asiointitilanteissa selviytyminen voi sujua hyvin, ja sen perusteella voi olla vaikeaa kuvitella millaisia kielitaitovaatimuksia työelämässä tarvitaan, mikäli henkilö ei ole työelämässä kiinni. Tilastokeskuksen Maahanmuuttajien elinolot – tutkimukseen (2002) osallistuneiden itsearviointi kertoo, että selviytyminen tavallisista ja arkisista tilanteista sujuu hyvin, mutta työssä selviytyminen ja kirjallinen vastaaminen työpaikkailmoituksiin koettiin haasteellisimpina. (Tarnanen & Suni 2005, 19–20.)

4.3.1 Suomalaisen palvelujärjestelmän kirjallisen asioinnin tuomat haasteet

Suomalainen palvelujärjestelmä perustuu ajatukseen, että asiakkaalla on yleistietämystä järjestelmästä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Sen voidaan siis sanoa olevan suunnattu suomalaisille keskiuertoasiakkaille. Suomessa syntynyt henkilö saa ensikosketuksen järjestelmään jo neuvolassa, joten palveluissa opitaan asioimaan jo varhain. Näin ollen aikuiselta odotetaan valmiuksia asioida palveluissa itsenäisesti ja oma-toimisesti. (Peltola & Metso 2008, 54–55.)

Maahanmuuttajilla valmiudet toimia palvelujärjestelmässä voivat olla hyvin erilaisia verrattuna kantaväestöön, sillä kotimaassa terveydenhuolto voi olla järjestetty eri tavoin ja sosiaaliturvaa ei ole ehkä lainkaan. Lisäksi kielitaito tuo omat haasteensa, sillä suomalaisen palvelujärjestelmän tiedonvälitys toimii pitkälti kirjallisesti. Asioidessa lomakkeiden täyttäminen, hakemusten tekeminen sekä päätösten ymmärtäminen vaativat riittävää suo-

men kielen taitoa. Mikäli henkilö omaa heikon suomen kielen taidon, on edellä mainittujen asioiden hoitaminen hankalaa. Vaarana voi olla etuuksien katkeaminen, sanktiot sekä muut ei-toivotut seuraukset. (Peltola & Metso 2008, 38, 55.)

Palvelujärjestelmän hahmottaminen voi olla vaikeaa vielä useiden kotoutumisvuosien jälkeenkin, joten on tärkeää, että tieto eri palveluiden mahdollisuudesta tavoittaa maahanmuuttajat. Väestöliiton Monikulttuurinen osaamiskeskus on kehittänyt maahan muuttaneen asiakkaan ja työntekijän avuksi Kotoutujan Kompassin, joka ohjaa asiakasta sellaisten palveluiden ja sosiaalisten verkostojen piiriin, jotka tukevat hänen kotoutumistaan, hyvinvointiaan ja osallisuuttaan. Kotoutujan Kompassin tarkoituksena on auttaa hahmottamaan palvelujärjestelmää sekä tukea palveluohjausta, ja näin ollen helpottaa uusien palvelujen ja toimintojen löytämistä asiakkaalle. (Novitsky 2013, 172–173; Kotoutujan Kompassi 2015.)

4.3.2 Työllistymisen ja verkostoitumisen haasteet

Tarnanen ja Suni (2005) viittaavat vuonna 2002 tehdyn Tilastokeskuksen Maahanmuuttajien elinolot – tutkimuksen kertovan, että suomalaisilla työmarkkinoilla nimenomaan suomen kielen taito on äärimmäisen tärkeää ja sen asema on työkielenä voimakas. Työllistyminen ilman suomen kielen hyvää hallintaa on hankalaa, vaikka monipuolista kielitaitoa arvostetaankin yhä enemmän. On kuitenkin ilmeistä, että suomalaisessa yhteiskunnassa pidetään tärkeänä lähinnä suomen tai ruotsien kielen taitoa sekä englannin kielen hallintaa, eikä aina tiedosteta maahanmuuttajien entuudestaan hallitseman kielellisen pääoman arvoa. Valtakielen hallitsemisen tärkeydestä viestii myös se, että kielitaito on perusedellytys sekä maahanmuuttajien että työnantajien itsensä mielestä. Tutkimuksen vastaukset osoittavat, että henkilön oma kielitaito ei rajoita työnhakua, mutta toimii kuitenkin esteenä työllistymiselle. (Tarnanen & Suni 2005, 13–14, 20–21.)

Koulutuksen, työelämän ja arjen asiointitilanteiden lisäksi suomi on myös ystävyyden ja naapuruuden kieli. Kieltä tarvitaan usein myös harrastuksissa, mediassa ja muilla vapaa-ajan foorumeilla. Suomenkielisissä verkostoissa liikkuminen on sitä helpompaa, mitä paremmin maahanmuuttaja käyttää suomea ja aktiivinen suomenkielisissä verkostoissa toimiminen nopeuttaa ja monipuolistaa kielen oppimista. (Tarnanen & Suni 2005, 14.) Vuo-

rovaikutustilanteet voivat kuitenkin aiheuttaa stressiä, sillä sanallisessa kommunikaatiossa käyttöön on otettava joko uuden maan kieli tai jokin muu vieras kieli, esimerkiksi englanti. Hyvästä kielitaitotasosta huolimatta muun kuin äidinkielen käyttäminen asiointikielenä on haastavaa. (Schubert 2013, 64.) Traumaperäinen stressi voi aiheuttaa kehossa jatkuvan valmiustilan, mikä vaikuttaa muun muassa keskittymiskykyyn ja kielen oppimiseen. Fyysisistä ja psyykkisistä oireista johtuva turhautuminen voi puolestaan edelleen pahentaa ongelmaa. (Mubarak, Nilsson & Saxén 2015, 77.)

4.4 Somalialaiset maahanmuuttajat

Somalian valtion ajaututtua sekasortoiseen sisällissotaan ja keskushallinnon romahdettua vuonna 1991, joutuivat sadattuhannet somalialaiset pakenemaan kodeistaan täydellistä kaaosta, nälänhätää ja silmitöntä väkivaltaa. Somalit olivat ensimmäinen turvapaikanhakijoiden joukko, joka hakeutui Suomeen omatoimisesti ja ensimmäiset tulijat olivat pääosin miehiä. Myöhemmin naisten määrä alkoi kasvaa perheenyhdistämisten kautta. (Tiilikainen 2007, 268; Virtanen & Vilkama 2008, 136.) Sisäasianministeriön maahanmuuton vuosikatsauksen (2012) mukaan vuoden 2012 loppuun Suomessa asui 7468 Somalian kansalaista sekä somaliaa äidinkielenään puhuvia 14 769 (Maahanmuuton vuosikatsaus 2012, 4–5).

Suomessa somalit ovat suurin pakolaistaustainen, Afrikasta lähtenyt, islaminuskoinen ryhmä ja heidän kotoutumistaan koskien on tehty lukuisia tutkimuksia (Sakaranaho 2008, 25). Ensimmäiset somalialaiset saapuivat Suomeen lamavuosien aikaan, jolloin kotoutumista tukevien toimenpiteiden puute, suurtyöttömyys sekä somalien osakseen saama kielteinen mediakohu vaikeuttivat heidän työllistymistään. Vaikka työllisyystilanne on parantunut, on somalien työttömyysaste edelleen korkeampi kuin kantaväestöllä tai useilla muilla maahanmuuttajaryhmillä. (Virtanen & Vilkama 2008, 137.) Vuonna 2012 somalien työttömyysaste oli 50,6 prosenttia, kun taas kaikkien vieraskielisten keskimääräinen työttömyysaste oli 22,1 prosenttia (Joronen 2014, 68). Työttömyysaste on naisilla korkeampi (Mubarak, Nilsson & Saxén 2015, 239), ja Jorosen (2014) mukaan somalien heikko työllistyminen selittyy osaksi somalinaisten vähäisellä työhön osallistuvuudella sekä korkealla syntyvyydellä (Joronen 2014, 68). Lisäksi työmarkkina-asema on somalitaustaisilla valtaväestöä epävakaampi, ja pätkätyöt, kertaluontoiset työt, osa-aikatyö sekä rikko-

naiset työurat ovat tavallisia (Mubarak ym. 2015, 239). Tutkimukset ovat myös osoittaneet somalialaisten kohdanneen hyvin paljon syrjintää työmarkkinoilla (Joronen 2005, 76).

Joronen (2007) kertoo Tilastokeskuksen Maahanmuuttajien elinolot 2002 – tutkimuksen osoittavan, että verrattuna venäläisiin ja virolaisiin maahanmuuttajiin somalialaisilla oli muuttoäideltä työtä vähemmän. Kaikkein vähiten työelämään olivat osallistuneet somalialaiset naiset, joista 83 prosentilla ei ollut aiempaa työtä lainkaan. Työuran puuttumisen oli nähty liittyvän pakolaisten lähtömaiden erityisolosuhteisiin. Kuitenkin vasta maahanmuuton myötä monille somalialaisille naisille äitiydestä on muodostunut työssäkäynnin este. Somaliassa laajat perhesuhteet ovat antaneet naisille enemmän vapautta, sillä taloudessa olleiden muiden aikuisten tuki on mahdollistanut lasten jättämisen hoitoon. (Joronen 2007, 300, 303.)

Somalien koulutustaustat ovat hyvin eroavaisia keskenään. Osa muuttaneista on suorittanut yliopistotutkinnot, osa on luku- ja kirjoitustaidottomia sekä osa on käynyt suomalaista koulujärjestelmää päiväkodista saakka. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus kertoo, että joka neljäs tuhannesta aikuisesta somalista ilmoitti, ettei ollut käynyt peruskoulutusta millään tasolla. Joka neljäs ilmoitti olevansa opiskelija ja joka neljäs oli suorittanut lukion tasoisen koulutuksen. (Mubarak ym. 2015, 214.)

4.4.1 Somalialainen kulttuuri

Somalialaiseen kulttuuriin kuuluu olennaisesti islamilaisuus ja se näkyy vahvasti somalialaisten arjessa. Kotimaassa uskonto on korostunut erityisesti silloin, kun valtio ei toimi. Hallinnollisten instituutioiden ja auktoriteettien puuttuminen on ominaista somaliyhteiskunnalle ja täten koraanikoulut, moskeijan rooli köyhäinhoidossa sekä islamilainen tuomioistuin ovat tuoneet järjestystä sodan keskelle. Somalialaiset katsovat kuuluvansa samaan sukupuuhun, joka jakautuu useisiin eri klaaneihin ja niiden alaklaaneihin. Klaanijärjestelmää voidaan kuvata laajaksi perheverkostoksi ja sen perusteella määräytyy yksilön identiteetti ja paikka yhteiskunnassa. Perinteisesti asiat hoidetaan neuvottelemalla, johon osallistuvat aikuiset miehet. Klaanijärjestelmän ja sukulaisuuden merkitys korostuu muun muassa viranomaisten tavassa suosia omaa klaaniaan. Klaanijärjestelmä kuitenkin

estää eriarvoisten luokkien syntyminen, sillä varakkaammat sukulaiset huolehtivat työttömistä sekä työkyvyttömistä henkilöistä. (Räty 2002, 90–91.)

Somalialainen perhe on tyypillisesti suurperhe ja laajan perhekäsityksen vuoksi perheessä saattaa asua pysyvästi tai väliaikaisesti myös muita sukulaisia. Lasten lukumäärä on usein suuri, sillä lasten ajatellaan olevan lahja Jumalalta sekä myös ihmisten tärkeimpiä rikkauksia. (Tiilikainen 2003, 29; Virtanen & Vilkama 2008, 137.) Somalikulttuurissa lasta voivat kasvattaa myös muut kuin lapsen biologiset vanhemmat, esimerkiksi isovanhemmat tai täti. Lisäksi lapsia on voitu lähettää maalta kaupunkiin kotiapulaisiksi tai kouluun sukulaisten luokse. (Tiilikainen 2003, 29.)

Jaettu vastuu ja yhteistyö ovat itsestään selviä asioita perheessä. Kunniallisen aikuisuuden saavuttamiseksi lapset ja nuoret aikuiset ovat riippuvaisia vanhemmistaan sekä muista sukulaisista. (Tiilikainen 2003, 29.) Perhesiteiden merkitys on tärkeä, sillä sukulaiset huolehtivat ja auttavat toisiaan esimerkiksi sosiaaliturvan muodossa ja mahdollistavat sitä kautta omien jäsentensä toimeentulon. Lisäksi yhteisöllisyys korostuu muun muassa kotitöiden hoitamisessa, sillä naisten yhteisö vastaa kodinhoidosta yhdessä. (Räty 2002, 91–92.)

Suomessa somalilaiset hyödyntävät transnationaalisia verkostojaan, joko Afrikan sarvesta tai muissa maissa asuvista sukulaisista, saadakseen tukea, neuvoja sekä materiaalista ja käytännön apua. Sisarukset ja etenkin äiti ovat tärkeitä tukijoita naiselle, ja neuvoja voidaan kysyä muun muassa lasten kasvatukseen. Myös esimerkiksi rahalähetykset tai turvapaikan saaneiden sukulaisten majoittaminen ovat tavallisia, sillä naisilla ja perheillä on yhä velvollisuus huolehtia huonommin toimeentulevista perheenjäsenistään. (Tiilikainen 2003, 132.)

4.4.2 Somalilaiset ja uskonto

Islam on nykyään toiseksi suurin maailman uskontokunnista ja se perustuu Koraaniin, eli muslimien pyhään kirjaan, sekä profeetta Muhammadin opetuksiin. Lähtökohtana on uskominen yhteen Jumalaan, Allahiin. Lisäksi islamiin kuuluu viisi peruspilaria: uskontun-

nustus, rukoileminen viisi kertaa päivässä, paasto, almut sekä pyhiinvaellus. Islam jakautuu useaan eri haaraan, joista pääsuuntaukset ovat shiia- ja sunnimuslimit. (Räty 2002, 70–71; Kankkonen 2008, 228.)

Valtaosa somalialaisista kuuluu sunnimuslimeihin. Uskonto on laatinut vahvan perustan somalialaisten kulttuuriselle sekä kansalliselle identiteetille ja useisiin muihin muslimiryhmiin verrattuna he ovat varsin uskonnollisia. Tämä näkyy muun muassa aktiivisena moskeijoissa käymisenä ja valtaosalla naisista hunnun käyttönä. Toisaalta, islamissakin uskontoon suhtautuminen ja sen noudattaminen on henkilökohtaista, jolloin ei voida suoraan päätellä jokaisen olevan hyvin uskonnollinen sekä suorittavan esimerkiksi poikkeusta viittä päivittäistä rukoustaan. Näin ollen myös suomensomalien keskuudessa uskonnon tulkinta ja islamin sääntöjen harjoittaminen vaihtelee suuresti. (Virtanen & Vilkama, 2008, 133; Muhammed 2011, 47, 61, 96–97, 115.) Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että islamilaisuus vaikuttaa syvästi yksilön arkeen riippumatta siitä, kuinka tarkasti uskontoon noudattaa (Räty 2002, 72–73).

Islamilaisen sharia-lain perustana ovat Koraani, profeetta Muhammadin hadith-kertomukset sekä islamilaisten teologi-lainoppineiden laatimat selitystekstet ja kannanotot. Sharia kattaa tavallisen lainsäädännön lisäksi monia uskonnon harjoittamiseen sekä moraaliin liittyviä asioita, kuten esimerkiksi perhe- ja perintöasiat, pukeutumisen tai kielletyt ja sallitut ruokavaliot. Sharia on vaikuttanut lähes kaikkien muslimimaiden lainsäädäntöön, mutta sitä ei kuitenkaan sovelleta yksinomaan, vaan lainsäädännöt muodostuvat yhdessä sharian kanssa parlamentin tai hallituksen säätämistä laeista, omaksutusta länsimaisesta oikeudesta sekä paikallisista tapaoikeuksista. Sharian tulkinta vaihtelee shiia- ja sunnimuslimeiden kesken ja tulkintaa heikentää myös sunnalaisuudesta puuttuva pappisjärjestelmä. Näin ollen periaatteessa kuka tahansa asiaan perehtynyt voi tulkita shariaa ja tehdä sen perusteella kannanottoja. Lisäksi shariaa ei ole koottu mihinkään viralliseen, kaikille yhteiseen lakikirjaan. Osa muslimeista pitää Koraania jumalallisena lakikirjana, mutta se sisältää loppujen lopuksi hyvin vähän lakiainesta tai sääntöjä. (Kankkonen 2008, 228–229; Muhammed 2011, 248–250.)

Maahanmuuton myötä uskonnosta saattaa tulla aikaisempaa tärkeämpi osa identiteettiä. Kotimaassa uskontoa on pidetty itsestään selvänä asiana, mutta uudessa maassa uskonnon merkitystä saattaa joutua miettimään uudelleen. Seurakunta edustaa usein kotia kaukana

kotoa ja yksi tärkeimpiä syitä maahanmuuttajien uskonnollisten järjestöjen sekä yhdistysten perustamiselle on halu siirtää uskonnollisia perinteitä jälkipolville. Uudet olosuhteet kuitenkin muovaavat ja muodostavat uusia muotoja uskonnolle ja uskonnon harjoittamiselle. (Tiilikainen 2003, 69.)

4.4.3 Naisen asema ja toimijuus

Somalikulttuurissa tyttöihin ja poikiin suhtautuminen ja kasvattaminen tapahtuvat eri tavalla, mikä tulee ilmi jo kehtolauluissakin. Useimmiten poikia ylistetään ja tytöille osoitettuja lauluja on hankalampi löytää. Tyttöjen opetus on äidin lisäksi muiden naispuolisten sukulaisten vastuulla, kun taas poikien kasvatuksesta huolehtii isä sekä muut perheen vanhemmat miehet. Tytöt ovat kuitenkin tervetulleita perheeseen ja usein äidin ja tyttären suhde muodostuu läheiseksi. Sanotaan, että tyttö on aina suojattu somaliperheessä, sillä ensin työstä huolehtii tämän isä sekä myöhemmin hänen ollessaan vaimo, huolehtijoina toimivat aviomies ja isä. Ikääntyneestä naisesta puolestaan huolehtii hänen omat lapsensa. Pelkästään vaimon rooliin keskittyminen peittää kuitenkin näkymät naiselle tärkeistä, äidin ja sisaren, rooleista. (Tiilikainen 2003, 32–33.)

Islamissa sukupuoli erotetaan selvästi toisistaan. Sekä miehellä että naisella on omat oikeutensa ja velvollisuutensa. Koraanissa sanotaan miehen olevan perheen huoltaja ja hänellä on velvollisuus vaimonsa ja perheensä elättämisestä. Mies yleensä määrää perheen asioista myös kodin ulkopuolella. Naisen tehtävä puolestaan on vastata lasten kasvattamisesta sekä arjen ja kodin hallinnasta. (Räty 2002, 73, 91–92.) Lisäksi sharia-laki pitää naisia ja miehiä eriarvoisina muun muassa perhelainsäädännön kannalta. Esimerkiksi avioerotilanteissa lähtökohtaisesti miehellä on oikeus erota vaimostaan ilman syytä, mutta naisen tulee esittää ”hyväksyttävä” syy ero vaatimuksilleen. Mikäli perheessä on lapsia, ne päätyvät sharian mukaan miehelle. Muslimimiehellä on myös oikeus mennä naimisiin toisuskaisen kanssa, mutta naisen tulee avioitua vain muslimimiehen kanssa. (Muhammed 2011, 250–251.) Erityisesti kaupungeissa naisen rooli on kuitenkin muuttunut työssäkäynnin yleistymisen myötä (Räty 2002, 91–92).

Vaikka miestä pidetään perheen päänä, naista kuvataan kuitenkin somaliperheen selkärangaksi, sillä naisen ja äidin asema on hyvin vaikutusvaltainen. Sanotaan, että somali-

perhe on sellainen, millaiseksi nainen sen muodostaa. Naiset vastaavat perinteisesti koti-työstä, mutta toisinaan hankkivat myös lisätuloja perheelle pienyrityksen kautta. Somaliassa naisten opiskelu ja työllistyminen kodin ulkopuolella ovat yhä tavallisempia, ja se on myös lisännyt naisten taloudellista itsenäisyyttä. Naisten osuus ylemmissä johtotehtävissä on kuitenkin vähäinen, vaikka naiset kouluttautuvat muun muassa lääkäreiksi, asiantajiksi ja opettajiksi. Myös poliittinen vaikuttaminen ja oman liiketoiminnan harjoittaminen ovat lisääntyneet naisten keskuudessa. (Tiilikainen 2003, 34–35.)

Tiilikaisen (2003) mukaan somalialaisen perheen asema ja vastuunjako ovat muuttuneet diasporan myötä, sillä nykyisin Suomessa valtio vastaa useista perheen tehtävistä. Hyvinvointinsa kannalta perheet ovat pitkälti riippuvaisia valtion tarjoamista palveluista, kuten esimerkiksi ilmaisesta koulutuksesta, päivähoidosta tai terveydenhuollosta. Useimmat somaliperheet elävät sosiaalietuuksien varassa ja näin ollen perheenpää, eli mies, on menettänyt auktoriteettinsa perheen elättäjänä. Naisilla puutteellinen suomen kielen taito tekee heistä riippuvaisia miehestään, mikäli mies on saapunut maahan naista aiemmin. Lisäksi perinteisten roolien noudattaminen saattaa koitua naiselle esteeksi kielikursseille tai muuhun koulutukseen osallistumiseen. Suurperheessä lapsista huolehtiminen sekä usein toistuvat raskaudet ovat naisen ”luonnollinen” tehtävä. Suomen kielen oppiminen antaisi naisille kuitenkin uusia mahdollisuuksia ja itsenäisyyttä. Toisaalta myös miehen rooli on muuttunut, sillä miehet osallistuvat aiempaa enemmän muun muassa lasten ja kodin hoitoon. (Tiilikainen 2003, 173–175.)

Muuttuneet perheroolit voivat aiheuttaa kiistoja aviopuolisoiden välille, sillä islamilainen avioliitto korostaa lasten saamisen olevan keskeinen tarkoitus. Vaikka osa naisista haluaa edelleenkin paljon lapsia, niin osa tahtoo rajoittaa lapsilukuaan opintojen tai arjessa selviytymisen syistä. Ison perheen on hankala selviytyä pienissä asunnoissa ilman riittävää tukea. Jos lasten ajoituksesta tai lukumäärästä ei päästä yhteisymmärrykseen saattavat erimielisyydet johtaa jopa avioeroon. (Tiilikainen 2003, 175–176.) Suomessa somalialaisten yksinhuoltajien määrä on korkea, jota selittää osaksi avioerot sekä sodan aiheuttamat leskeytykset. Lisäksi puolison asuminen ulkomailla tai moniavioisuus voivat olla syynä yksinhuoltajuuteen. (Virtanen & Vilkama 2008, 137–138.)

Roolijakojen muuttumisesta huolimatta, etenkin vanhan roolijaon mukaisesti elävät naiset saattavat jäädä muuttaessaan suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle, sillä heidän roo-

linsa on voinut olla aktiivisempi Somaliassa kuin Suomessa. Esimerkiksi lasten hoitamisen takia naisilla ei välttämättä ole ollut aikaa tai mahdollisuutta kielen opiskeluun tai töiden hankintaan. (Mubarak ym. 2015, 124–125.) Suomalaisessa yhteiskunnassa somalinaisten asema sijoittuu yleensä marginaaliin, sillä heidän toimijuutensa ei näy julkisesti. On kuitenkin hyvä huomata, että somalinaiset toimivat enenevässä määrin suomalaisen yhteiskunnan ytimessä työllistymisen ja kunnallispolitiikan muodoissa. Yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta huolimatta naisten toimijuus tapahtuu pitkälti perheen ja kodin piirissä. Toimijuus muotoutuukin usein äidin roolin kautta, sillä suhde lapsiin on läheinen. (Tiilikainen 2003, 90–91.)

Diasporan myötä somalinaiset joutuvat myös miettimään suhdettaan omiin kulttuurisiin ja uskonnollisiin traditioihinsa sekä löytämään niille paikkaa sekä islamilaisen yhteisön että suomalaisen yhteiskunnan sisällä. Uskonnollisten yhteisöjen sisällä maahanmuuttajanaisten asema on usein marginaalinen, sillä he huolehtivat yleensä ”naisten töistä” ja heitä harvemmin tavataan johtotehtävissä. Yhteisöjen perinteiset näkemykset vaikuttavat naisten vaikuttamismahdollisuuksiin ja asemaan. Miehet ovat etusijalla patriarkalisissa yhteisöissä ja he ovat myös halukkaampia osallistumaan yhteisön tarjoamiin tehtäviin. Uskonnollisissa yhteisöissä naisten on kuitenkin helpompi saavuttaa rooleja, joihin heillä ei kotimaassa olisi ollut mahdollisuutta, sekä saada ääntään kuuluviin. Naisten lisääntynyt tieto islamista, koulutus ja työllistyminen sekä maahanmuuttajien tavoite integroitua uuteen maahan myös yhteisöllisellä tasolla ovat lisänneet naisten vaatimuksia, vaikutusvaltaa ja asemaa myös uskonnollisissa yhteisöissä. (Tiilikainen 2003, 68–69.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkimuksessa aineiston keräämiseen käytettiin eläytymismenetelmää. Jari Eskola (1997) kertoo eläytymismenetelmän tarkoittavan pienten esseiden, lyhyehköjen tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaisesti. Vastaaja saa kehyskertomukseksi kutsutun orientaation, jonka luomien mielikuvien myötä hän kirjoittaa pienen tarinan. (Eskola 1997, 5.) Tarinat muotoutuvat siten vastaajan mielikuvituksen mukaisesti: hän joko vie kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta eteenpäin tai kuvailee, mitä on täytynyt tai voinut tapahtua ennen esitettyä tilannetta. Näin ollen eläytymismenetelmällä tuotetut tarinat eivät välttämättä ole kuvauksia todellisuudesta vaan tarinoita siitä, mitä eri asiat merkitsevät ja mikä saattaa toteutua. (Eskola 1997, 5–6; Eskola & Wallin 2015, 56.)

Menetelmän käytössä oleellista on variointi: samasta peruskehyskertomuksesta luodaan kaksi tai useampia versioita, joissa jokin yksi, keskeinen asia vaihtuu. Näin ollen menetelmän käytössä nousee keskeiseksi juuri tämän variaation selvittäminen: mikä vastauksissa muuttuu, kun kehyskertomuksessa vaihdetaan jotain keskeistä elementtiä. Eläytymismenetelmä poikkeaa monesta muusta tiedonhankintamenetelmästä juuri varioinnin vuoksi, korostaen samalla menetelmän erityistä luonnetta. Yleensä vastaukset sinällään ovat mielenkiintoisia, mutta vasta varioinnin vaikutusten selvittäminen nostaa esiin menetelmän tarjoamat tutkittavan ilmiön erityispiirteet. (Eskola 1997, 6; Eskola & Wallin 2015, 57.) Tässä tutkimuksessa vastaajille muodostettiin kaksi erilaista kehyskertomusvariaatiota (Liite 1. & Liite 2.), joissa yksi olennainen elementti vaihtuu.

Eläytymismenetelmä huomioi tutkijan lisäksi myös vastaajan asemaa, sillä menetelmä ei pakota vastaajaa ilmaisemaan vastaustaan niin sanotusti raksi ruutuun-periaatteella vaan vastaaminen on vapaaehtoista. Menetelmä nojautuu ihmisen arkielämän toimintamekanismeihin: arjessa ihminen punnitsee eri vaihtoehtoja, harkitsee ja tekee valintoja. Näin ollen eläytymismenetelmätarinaa kirjoittaessaan vastaajalla on merkittävästi laajempi mahdollisuuksien kirjo käytettävissään, verrattuna vaikkapa kyselylomakkeeseen vastattaessa. Toisinaan eläytymismenetelmä on eettisten kysymysten kannalta ongelmatto-

mampi, muttei kuitenkaan täysin ongelmaton. Niin kuin kaikessa muussakin tutkimuksessa, tutkijan on syytä olla varovainen ja perehtyä riittävästi tutkimukseensa. (Eskola 1997, 12–14; Eskola & Wallin 2015, 58, 65.)

Eläytymismenetelmää kuvataan näppäräksi tiedonhankintamenetelmäksi, sillä aineiston kerääminen sopivassa tilaisuudessa kestää 20–30 minuuttia. Tutkimuksen tekeminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista, sillä olennaista on kehyskertomuksen onnistuneisuus. Kehyskertomusten tulisi pureutua tavoiteltavaan ongelmaan mahdollisimman hyvin. Lisäksi tavoitteena on usein suhteellisen lyhyiden kertomusten laatiminen. Tavallisesti kehyskertomus on monistettu A4-arkin yläreunaan ja eri kertomukset on sekoitettu, jolloin vastaaja saa sattumanvaraisen variaation vastattavakseen. (Eskola & Wallin 2015, 57, 59, 61.)

Eläytymismenetelmä ei tarjoa automaattisia ratkaisuja vaan pakottaa käyttäjänsä aktiiviseen teoreettiseen työhön. Aineiston avulla tutkija saattaa löytää uusia näkökulmia, eikä siten rajoita tutkimusta ennalta tiedettyjen ajatusten todentamiseen. Näin ollen tutkija ei pyydä vastausta muodostamiinsa kysymyksiin tai käsitteisiin, vaan vastaaja saa vapaasti tuottaa oman käsityksensä tutkittavasta asiasta. Tämä tekee laadullisesta tutkimuksesta ja etenkin eläytymismenetelmän käytöstä toimivan. (Eskola & Wallin 2015, 64–65.) Tässä opinnäytetyössä tutkimusmenetelmän valinta perustui haluun tarjota vastaajille valinnanvapaus kertomusten tuottamiseen. Lisäksi haluttiin sulkea pois tutkijan mahdollisuus ohjalla kysymyksiä tietynlaiseen suuntaan.

5.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyö toteutettiin eläytymismenetelmää käyttäen. Työelämän yhteistyötahoina toimi neljä Tamperelaista organisaatiota, joiden henkilöstö työskentelee tutkittavan kohderyhmän kanssa. Organisaatiot edustivat sekä yksityistä että kolmatta sektoria. Lähes tyin tahoja aluksi puhelimitse ja kartoitin halukkuutta osallistua tutkimukseen. Sen jälkeen lähetin heille lisätietoja sekä tutkimussuunnitelmani sähköpostitse. Kävin myös esittäytymässä tai kertomassa lisätietoja tutkimuksestani osassa organisaatioista.

Tutkimuslupien oltua kunnossa, lähetin sähköpostitse saatekirjeen (Liite 3.) mukana kehyskertomuksen työntekijöille. Työntekijät saivat vastattavakseen ennalta arvotun kehys-

kertomuksen, kuitenkin siten, että vastauksia olisi mahdollista saada tasapuolisesti molempiin kehyskertomuksiin. Saatuja vastauksia tuli yhteensä kahdeksan, neljä kumpaankin kehyskertomukseen. Koska opinnäytetyö toteutettiin anonymisti, ei työntekijöiltä kerätty tarinoiden lisäksi henkilötietoja, ammattia tai organisaation nimeä. Kehyskertomuksen alussa pyydettiin vastaamaan ainoastaan kysymykseen, joka käsitteli työntekijöiden asemaa suhteessa tutkittavaan kohderyhmään. Työntekijöiden asemat suhteessa kohderyhmään olivat ryhmänohjaus, palveluohjaus, ohjaus ja opetus. Tässä opinnäytetyössä keskeistä oli tuoda esiin työntekijöiden kokemuksia yhteiskunnallisen osallisuuden merkityksistä kohderyhmää koskien.

5.3 Aineiston analysointimenetelmä

Aineisto analysoitiin käyttäen aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysia. Analyysin tarkoituksena on luoda selkeä, sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysilla aineisto pyritään järjestämään selkeäksi ja tiiviiksi kokonaisuudeksi, kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Aluksi luin tarinat useaan kertaan läpi kokonaiskuvan muodostamiseksi. Järjestin myös aineiston koodaamalla ne kehyskertomusten ja vastaajien mukaan jatkokäsittelyn helpottamiseksi (Eskola 1997, 85). Koodaamisen jälkeen ryhdyin alleviivaamaan eri väreillä kiinnostuksen kohteena olevia yhteiskunnalliseen osallisuuteen vaikuttavia sekä estäviä että tukevia ja vahvistavia ilmauksia. Aineisto koostui kaiken kaikkiaan yhteensä 134 alkuperäisilmauksesta eli yksittäisestä asiakokonaisuudesta. A-kehyskertomuksista syntyi yhteensä 56 ilmausta ja B-kehyskertomuksista ilmauksia muodostui 78 kappaletta.

Sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensimmäiseksi aineisto redusoidaan eli pelkistetään, toiseksi aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja viimeisenä aineisto abstrahoidaan eli luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Alleviivauksen jälkeen aineisto redusoidtiin, klusteroidiin ja lopuksi abstrahoidtiin lopulliseen muotoonsa muodostamalla ja yhdistelemällä luokkia taulukoinnin avulla. Jokaisesta työvaiheesta tehtiin oma taulukkonsa. Eri kehyskertomusten vastaukset käsiteltiin ja luokiteltiin toisistaan erillään eläytymismenetelmälle tyypillisen vertailuasetelman säilyttämiseksi.

6 TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ YHTEISKUNNALLISTA OSALLISUUTTA ESTÄVISTÄ SEKÄ TUKEVISTA JA VAHVISTAVISTA TEKIJÖISTÄ

6.1 Yleisesti vastauksista

Työntekijät palauttivat vastauksensa minulle sähköpostitse. Kehyskertomuksista oli olemassa kaksi erilaista variaatiota ja vastauksia saatiin yhteensä kahdeksan kappaletta, neljä kumpaankin variaatioon. Heti analysoinnin alkuvaiheen jälkeen oli huomattavissa, että eri kehyskertomusvariaatioista huolimatta A- ja B-vastauksissa nousi esiin keskenään samanlaisia teemoja. Tästä syystä eläytymismenetelmälle tyypillisestä vertailuasemasta luovuttiin aineiston analyysivaiheessa. Aineistot haluttiin kuitenkin säilyttää erillään ja tulokset esitellä jaotellusti A- ja B-kehyskertomusten mukaisesti. Työntekijöiden vastauksissa esiin nousseita teemoja käsiteltiin tasavertaisina huolimatta siitä, kuinka monta alkuperäisilmausta teemoihin määrällisesti sisältyi.

Tulevissa alaluvuissa kuvataan työntekijöiden näkemyksiä siitä, millaiset tekijät estävät heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Lisäksi kerrotaan työntekijöiden näkemyksiä siitä, millaisilla keinoilla yhteiskunnallista osallisuutta voitaisiin tukea ja vahvistaa. Tulosten selkeyden ja ymmärrettävyyden lisäämiseksi tekstin joukossa on myös suoria lainauksia kehyskertomuksista.

6.2 Yhteiskunnallista osallisuutta estäviä tekijöitä

Tässä luvussa selostan A-kehyskertomuksissa annetut vastaukset. A-kehyskertomuksissa työntekijöiden vastauksista muodostui kahdeksan erilaista teemaa. Työntekijät kirjoittivat, että luku- ja kirjoitustaidottomuus sekä koulutustaustan puute vaikeuttavat jatko-opiskeluita. He mainitsivat, että ammattikouluissa on kovat kielitaitovaatimukset. Työelämään pääsy ja oikean työpaikan saaminen on hankalaa heikon kielitaidon omaavalla henkilöllä. Vastajat mainitsivat myös, että naisen ikä on vaikuttava tekijä, sillä iäkkäämmän naisen on hankalampaa siirtyä työelämään. Eräs työntekijöistä kirjoitti seuraavasti:

Heikkokielitaitoiset opiskelijat saattavat kyllä päästä työharjoitteluun tai työkokeiluun, mutta ”oikeaa” työpaikkaa niistä harvoin saa. (A2)

Työntekijöiden vastausten mukaan asiointi tulkin tai muiden henkilöiden välityksellä voi aiheuttaa väärinymmärryksiä, rajoittaa keskustelun syvyyttä sekä estää itsenäisen asioinnin toteutumista. Eräs työntekijä kuvasi tulkin välityksellä tapahtuvaa keskustelua seuraavasti:

Jos tulkki sattuu olemaan somaliyhteisöön kuuluva mies, ei nainen välttämättä kerro kaikkea sitä, mitä hän naistulkin ollessa paikalla saattaisi puhua. (A2)

Lisäksi vastaajat totesivat yhteisen kielen puuttuessa keskustelun sekä ymmärretyksi tulemisen olevan vaikeaa. Tätä vaikeutta kuvasi eräs työntekijöistä:

Joudun keskustellessamme pinnistelemaan ymmärtääkseni hänen sanomansa oikein, ja minulla on tunne, että myös asiakas joutuu tekemään paljon töitä yhteyden löytämiseksi ja hakiessaan oikeita sanoja sekä yrittäessään tulla oikein ymmärretyksi. (A3)

Vastauksissa nousi esiin kotoutumiskoulutuksen haasteet. Kotoutumiskoulutus ja sitä kautta suomen kielen opiskelu ei tavoita äitiyslomalla tai hoitovapaalla olevia, sillä osallistuminen koulutukseen edellyttää TE-toimiston asiakkuutta. Lisäksi kuntien järjestämissä kielikoulutuksissa on eroja, sillä kunnalla ei välttämättä ole tarjota henkilön taitotasolle sopivaa kurssia. Kurssit eivät myöskään aina ole riittäviä työelämään valmistamisessa. Eräs työntekijä kirjoitti seuraavasti:

Asiakas miettii, että tänne aikuisena ja perheellisenä Somaliasta muuttanut nainen on hyvin sidottu omaan kotiin ja oman yhteisön piiriin, varsinkin lasten ollessa pieniä. (A3)

Vastaajat totesivat, että vain omassa yhteisössä verkostoitumisen koettiin rajoittavan suomalaisen yhteiskuntaan sisälle pääsyä. Vastaajien mielestä verkostoitumispaikkoja, joissa voi tutustua suomalaisiin, on vähän ja niitä tulisi lisätä.

Työntekijät kirjoittivat, että henkinen pahoinvointi, heikko itsetunto, sekä epävarmuus asioista altistavat naisia muun muassa masennukselle. He myös totesivat, että suomalainen yksilöllisyyttä korostava ja yhteisöllisyyttä vierastava kulttuuri tekee yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeaksi somalinoisille, sillä usein heidän taitonsa eivät riitä sellaisinaan suomalaiseseen yhteiskuntaan osallistumiseen

Seuraavaksi selostan B-kehyskertomuksissa annetut vastaukset. Työntekijöiden kertomuksista muodostui yhdeksän erilaista teemaa. Työntekijät vastasivat, että kulttuuriset perheroolit, yhteisön normit sekä yhteisöltä saatu malli lastenkasvatukseen ohjaavat somalainien arkea ja vaikuttavat tulevaisuuden suunnitelmiin. Omaan kulttuuriin ja yhteisöön eristäytyminen koettiin estävänä tekijänä. Eräs työntekijöistä kirjoitti seuraavasti:

Kulttuurisidonnaisuus on lujassa: perheessä miehen kuuluu ansaita ja naisen olla kotona. (B1)

Vastaajat totesivat, että kielitaidon puuttuminen tai heikko kielitaito vaikuttavat monella eri osa-alueella. Yhteisen kielen puuttuminen luo ulkopuolisuuden tunnetta sekä hankaloittaa verkostoitumista. Heikko kielitaito vaikeuttaa myös itsenäistä asiointia ja kielitaidon puuttuessa on miltei mahdotonta päästä jatko-opiskelemaan tai työelämään. Eräs työntekijöistä kuvasi ulkopuolisuuden tunnetta seuraavasti:

Hän kertoo, miten vaikea on osallistua keskusteluun, tutustua ja saada ystäviä, kun ei ymmärrä tai osaa kertoa haluamaansa. (B4)

Työntekijöiden mielestä henkinen pahoinvointi, kuormittava elämäntilanne sekä jatkuva turhautuminen vaikuttavat negatiivisesti somalainien oppimiskykyyn, tulevaisuuden näkymiin sekä itsetuntoon. Työntekijät totesivat, että myös aiemman koulutustaustan sekä luku- ja kirjoitustaidon puute vaikeuttavat uuden opiskelua. Eräs työntekijä kuvasi koulutustaustan puuttumista seuraavasti:

luku- ja kirjoitustaidon opetteleminen ei ole voinut toteutua sille otollisena aikana, vaan se on jäänyt aikuisiälle. (B1)

Lisäksi kertomuksissa ilmeni osallisuutta estävinä tekijöinä somalinaisten terveydelliset ongelmat sekä puutteellinen tieto terveydestä. Eräässä kertomuksessa työntekijä totesi, että myös perheväkivalta voi olla esteenä osallistumiselle.

6.3 Yhteiskunnallista osallisuutta tukevia ja vahvistavia tekijöitä

A-kehyskertomuksissa työntekijöiden kertomuksista muodostui viisi erilaista yhteiskunnallista osallisuutta tukevaa ja vahvistavaa teemaa. Ammattihenkilöstön antama tuki, neuvonta ja palveluohjaus koettiin hyviksi keinoiksi yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi. Eräs työntekijöistä kirjoitti seuraavasti:

Kohtaamisessa pyrin auttamaan asiakasta löytämään sanoja kun ne hukkuvat, sekä tarpeen mukaan ehdotan ja kysyn että tätäkö hän tarkoitti, ja kysyn ymmärsinkö oikein mitä hän haluaa sanoa. (A3)

Työntekijät mainitsivat, että vuorovaikutus ja verkostoituminen yli kulttuuri- ja viranomaisrajojen on tärkeää ja auttaa kotoutumisessa. Eräs työntekijöistä totesi seuraavasti:

Asiakas pitää tärkeänä paikkoja, joissa voi kohdata toisia maahanmuuttajataustaisia naisia ja myös suomalaisia naisia. (A3)

Myös somalikulttuurissa verkostoituminen sekä sen yhteisöllisyys ja tuen tarjoaminen arjessa nähtiin hyviksi asioiksi. Paikallisen järjestön toimintaan osallistumisen, esimerkiksi retkien ja kielikurssien muodossa, koettiin tukevan suomalaisen kieleen ja kulttuuriin tutustumista. Lisäksi naisten omaa motivaatiota tulevaisuuteen pidettiin tärkeänä. Tulevaisuuden motivaatiota eräs työntekijöistä kuvasi seuraavasti:

Perheen elämä täällä alkaa asettua uomiinsa ja arki sujuu vaikka huoli kotimaassa olevista lapsista aina eläkin äidin sydämessä. (A4)

Seuraavaksi selostan B-kehyskertomuksiin vastanneiden työntekijöiden vastauksia. Vastaukset on luokiteltu yhteensä kahdeksaksi eri teemaksi. Työntekijät kokivat ammattihen-

kilöston antama tuen, neuvonnan ja palveluohjauksen olevan merkittäviä keinoja yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseen. Eräs työntekijöistä korosti merkittävyyttä seuraavasti:

Sosiaaliviranomaisilla on tärkeä tukijan osa tässä prosessissa. Apua, neuvontaa ym. läsnäoloa tarvittaessa. (B1)

Somalinaisten oma motivaatio tulevaisuuteen sekä usko omaan voimavaroihin nähtiin yhteiskunnallista osallisuutta vahvistavina tekijöinä. Eräs työntekijöistä kuvasi motivaatiota seuraavasti:

Hän haluaisi tehdä työtä, osallistua, kokea itsensä hyödylliseksi. Hän haluaisi ansaita oman elantonsa ja saada hyväksyntää. (B4)

Lisäksi itsetunnon vahvistaminen sekä tulevaisuuteen rohkaiseminen myös ulkopuoliselta, esimerkiksi työntekijän, taholta koettiin merkitykselliseksi. Eräs työntekijä totesi seuraavasti:

hyvä saada esim. kielikurssin puitteissa vahvistusta identiteettiin, itsensä arvostamiseen, kauniina näkemiseen ja omaan kykyihin. (B1)

Arjessa ja kielikurssilla luodut sosiaaliset verkostot mainittiin merkittävinä. Myös omaan taitoihin sopivan ja toivoa ylläpitävän toiminnan löytymisen koettiin vahvistavan yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista. Kielitaidon kehittymisen nähtiin mahdollistavan itsenäistä asiointia. Lisäksi työntekijät mainitsivat vahvistavina tekijöinä terveystiedon lisäämisen naisille. Myös uuden ja vanhan kulttuurin yhteensovittaminen koettiin tukevaksi ja vahvistavaksi tekijäksi. Eräs työntekijä luonnehti asiaa seuraavasti:

Nainen ei tahdo naimisiin, ainakaan heti. Hän tahtoo antaa lapsilleen uudenmoista mallia. Äitikin voi osallistua yhteiskunnan toimintaan. (B1)

7 YHTEENVETO TYÖNTEKIJÖIDEN VASTAUKSISTA

Molempiin kehyskertomuksiin annettujen vastausten perusteella voi todeta, että työntekijöiden mielestä heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten kohdalla yhteiskunnasta syrjäytymistä tapahtuu monella eri elämän osa-alueella. Syrjäytyminen korostuu etenkin suomen kielen taidon puuttuessa tai ollessa heikko, sillä kielen osaamisen puute heijastuu negatiivisesti muun muassa sosiaalisten verkostojen luomiseen, itsenäiseen asiointiin sekä opiskelu- ja työelämäsuunnitelmiin. Lähtömaan koulutustausta tai sen puute vaikeuttavat Suomessa ammatillisia tai jatko-opiskeluhahveja, sillä tutkinnot eivät aina vastaa länsimaisen yhteiskunnan vastaavia tutkintoja. Myös luku- ja kirjoitustaidon puute hankaloittaa opiskeluiden suorittamista.

Kotoutumiskoulutuksessa oli työntekijöiden näkemyksen mukaan seuraavia kehittämiskohteita. Kuntaerot voivat vaikuttaa siihen pääseekö henkilö oman taitotasonsa mukaiselle kielikurssille. Äitiyslomalla tai hoitovapaalla olevat äidit jäävät kokonaan kotoutumiskoulutuksen ulkopuolelle, koska kotoutumiskoulutukseen osallistuminen vaatii TE-toimiston asiakkuutta. Naisen korkean iän todettiin hankaloittavan työllistymistä. Kotoutumiskoulutuksen puitteissa järjestetyt työharjoittelut mainittiin hyväksi, mutta niissä tulisi tehdä tiiviimpää yhteistyötä yritysten kanssa. Oikean työpaikan saaminen nähtiin haastavana.

Työntekijöiden vastauksista kävi ilmi, että asiointi tulkin tai esimerkiksi perheenjäsenten välityksellä voi aiheuttaa väärinymmärryksiä sekä vaikuttaa keskustelun syvyyteen. Keskustelun ja verkostoitumisen kannalta yhteisen kielen puuttuminen vaikeuttaa ymmärryksiä tulemista ja luo ulkopuolisuuden tunnetta. Suomen kielen taidon puuttuminen vaikeuttaa asiointia muun muassa terveydenhoidossa ja esiin nousi myös huoli somalialaisten naisten puutteellisesta terveystiedosta. Henkisen pahoinvoinnin, kuormittavan elämäntilanteen sekä jatkuvan turhautumisen todettiin vaikuttavan somalialaisten oppimiskykyyn, tulevaisuuden näkymiin sekä itsetuntoon. Heikon itsetunnon sekä epävarmuuden tunteen erilaisista asioista mainittiin altistavan naisia muun muassa masennukselle. Myös perheväkivaltatilanteiden todettiin toimivan esteinä yhteiskunnalliselle osallistumiselle.

Somalialaisten kulttuuristen perheroolien, yhteisön normien sekä yhteisöltä saadun mallin lastenkasvatukseen mainittiin ohjailevan somalinaisten arkea ja vaikuttavan tulevaisuuden suunnitelmiin. Työntekijät mainitsivat somalinaisten verkostoitumiset vain omissa yhteisöissä osittain haitallisina sekä estävän yhteiskunnallista osallisuutta. Kieli- taidon kehittymisen ja sosiaalisten suhteiden kannalta verkostoitumista toivottiin yli kulttuuri- ja viranomaisrajojen. Vastauksissa todettiin, että suomalainen yksilöllisyyttä korostava ja yhteisöllisyyttä vierastava kulttuuri tekee yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeaksi somalinaisille, sillä heidän taitonsa eivät aina riitä sellaisinaan täysivaltaisen jäsenyyden saavuttamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Syrjäytyessään jollakin elämän osa-alueella, ihminen saattaa kuitenkin olla osallisena jollain muulla osa-alueella (Saukkonen 2007, 210), ja tämä tuli ilmi myös työntekijöiltä saaduissa vastauksissa. Työntekijät kirjoittivat, että vaikka syrjäytymistä tapahtuu joillain osa-alueilla, niin kuitenkin useilla muilla osa-alueilla heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallinen osallisuus voi toteutua. Muun muassa verkostoituminen erilaisissa yhteisöissä sekä kielikursseille ja järjestöjen toimintaan osallistuminen tukevat ja vahvistavat somalinaisten yhteiskunnallista osallisuutta.

Työntekijöiden vastauksissa korostui ammattihenkilöstön antaman tuen, neuvonnan sekä palveluohjauksen tarpeellisuus ja tärkeys somalinaisten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistajina. Ulkopuoliselta taholta tulevaa itsetunnon vahvistamista ja tulevaisuuteen rohkaisemista pidettiin merkityksellisenä. Näin ollen työntekijät kokivat oman roolinsa tärkeänä somalinaisten ammattitaitoisen palveluohjauksen antajana, itsetunnon vahvistajana sekä motivaation lisääjänä.

Työntekijät nostivat esiin somalinaisten verkostoitumisen tärkeyden, mutta ilmi tuli kuitenkin kysymys verkostoitumispaikkojen puuttumisesta. Työntekijöiden mielestä tulisi olla enemmän niin sanottuja matalan kynnyksen periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja, joissa tutustuminen ja sosiaalisten suhteiden luominen yli kulttuuri- ja viranomaisrajojen on mahdollista. Nämä kohtaamispaikat myös edesauttaisivat suomen kielen opettelua, harjoittelua sekä käyttämistä. Lisäksi omalta etniseltä yhteisöltä saatu tuki koettiin tärkeäksi ja somalialaisen kulttuurin yhteisöllisyyttä pidettiin hyvänä asiana.

Kolmannen sektorin järjestötoiminta muun muassa retkien, kielikurssien sekä verkostoitumisen muodoissa mainittiin hyviksi keinoiksi yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamisessa. Somalinaisten omaa motivaatiota tulevaisuuteen sekä uskoa omiin voimavaroihin pidettiin yhteiskunnallista osallisuutta tukevinä tekijöinä. Omiin taitoihin sopivan, mielekkään tekemisen ja toiminnan koettiin vahvistavan yhteiskunnallista osallisuutta arjen sosiaalisten verkostojen sekä kielikurssien lisäksi. Suomen kielen taidon kehittyminen nähtiin positiivisena tekijänä sekä itsenäisen asioinnin mahdollistajana. Terveystiedon opetus sekä uuden ja vanhan kulttuurin yhteensovittaminen tukivat työntekijöiden mielestä yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Heikon suomen kielen taidon omaavat somalialaiset maahanmuuttajanaiset ovat työntekijöiden vastausten mukaan heikossa ja haavoittuvassa asemassa suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä heikko kielitaito estää yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista usealla eri elämän osa-alueella. Näin ollen heidän osallisuutensa tukeminen ja vahvistaminen on tärkeää.

Tulosten mukaan kotoutumiskoulutusta tuli kehittää. Kielen opiskelun kynnystä tulisi madaltaa sekä kehittää sellaisia muotoja opiskeluille, johon myös äitiyslomalla ja hoitovapaalla olevat naiset ovat tervetulleita. Kuntaerojen vaikutuksia tulisi huomioida. Kielikurssien sisältöjä tulisi optimoida siten, että ne pyrkisivät vastaamaan yksilöllisiin tarpeisiin ja taitotasoihin. Kotoutumiskoulutuksessa tulisi ottaa huomioon ihmisten erilaiset taustat, lähtökohdat ja tavoitteet.

Osallisuus ja yhteisöön kuulumisen tunne ovat hyvinvointitekijöitä. Ihmissuhteet sekä kantaväestön että etnisen yhteisön kanssa lisäävät psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä edistävät yhteistä hyvää (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 61; Malin & Anis 2013, 154). Yhteisöihin osallistumisesta on hyötyä myös kielitaidon kehittymiselle, sillä maahanmuuttajat tarvitsevat kontakteja myös enemmistökieltä puhuviin (Latomaa ym. 2013, 178, 181). Työntekijöiden mielestä verkostoitumispaikkoja sekä erityisesti matalan kynnyksen periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja tulisi lisätä somalialaisten maahanmuuttajanaisten sosiaalisten verkostojen luomisen ja ylläpitämisen sekä kielitaidon kehittymisen vuoksi. Olisi tärkeää, että kohtaamispaikoissa olisi saatavilla ammattitaitoiselta henkilökunnalta apua ja tukea neuvonnan sekä palveluohjauksen muodoissa.

Työntekijät mainitsivat huolensa somalialaisten henkisestä pahoinvoinnista sekä naisten itsetunto-ongelmista. Ammattihenkilöstöltä saadun tuen lisäksi olisi tärkeää, että somalialaiset saisivat myös muista sosiaalisista kontakteista tukea muun muassa itsetunnon vahvistamiseksi sekä tulevaisuuteen rohkaisemiseksi. Malin ja Anis (2013) kertovat, että muilta ihmisiltä saatu sosiaalinen tuki on ensiarvoisen tärkeää elämän vastoinkäymisissä, sillä se vähentää hyvinvointia ja terveyttä haittaavaa stressiä. Sosiaalinen tuki sisältää emotionaalista, arvostusta välittävää, tiedollista ja välineellistä tukea. (Malin & Anis 2013, 154.)

Tulosten mukaan heikko suomen kielen taito estää itsenäisen asioinnin toteutumista sekä vaikeuttaa ymmärretyksi tulemista somalinaisten kohdalla. Esimerkiksi terveydenhoitoon liittyvissä kysymyksissä olisi naisten edun ja hyvinvoinnin mukaista, että he ymmärtävät ja tulevat ymmärretyiksi. Vastauksissa ilmeni huoli somalinaisten puutteellisesta terveystiedon tasosta, joten terveystiedon opetusta tulisi lisätä sitä tarvitseville. Rouvinen-Wilenius ja Leino (2010) kertovat, että osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itsestä koskevista asioista sekä mahdollisuudesta vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen ja päätöksentekoon. Osallisuudessa on kyse mahdollisuuksista omien mielipiteiden ilmaisuun, jolloin yksilö pystyy vaikuttamaan terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin. Osallisuus on yhteisöihin liittymistä, niihin kuulumista sekä niissä vaikuttamista. (Rouvinen-Wilenius & Leino 2010, 235.)

Eräässä vastauksessa todettiin Suomen Punaisen Ristin Ystävöiminnan merkityksellisyys. Latomaa ym. (2013) nostavat esille tärkeän huomautuksen, että jokainen, jonka naapurina, asiakkaana tai työ- tai opiskelukaverina on joku maahanmuuttajataustainen ihminen, voi omilla kielellisillä valinnoillaan joko tukea tai rajoittaa tämän integroitumista ja kielenoppimista (Latomaa ym. 2013, 183). Lisäksi vastauksissa esiin nousi suomalaisen yhteiskunnan korostavan yksilökeskeistä ajattelu- ja toimintatapaa. Ystävöiminnan ohella maahanmuuttajien verkostoitumista tulisi tukea myös muunlaisin toimenpitein. Toimenpiteitä voisi kehittää esimerkiksi yhteisöllisyyttä korostavampaan suuntaan, jolloin yksittäisten ihmisten omat arkiset valinnat ja toimintatavat nousevat merkittävään rooliin. Osallisuuden tukemiseksi ja vahvistamiseksi tarvittaisiin enemmän uskallusta ennakkoluulottomampaan vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon, jotta muutos kohti avoimempaa ja yhteisöllisempää yhteiskuntaa voisi olla mahdollista.

Integraatio vaatii toimiakseen syrjimättömän ja yhdenvertaisen yhteiskunnan rakentamista sekä muutoksia palvelujärjestelmässä ja ihmisten välisessä arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa (Saukkonen 2013, 93). Emme voi vaatia maahanmuuton olevan vain yksisuuntainen prosessi, vaan myös yhteiskunnan ja asenteiden tulisi muuttua maahanmuuton myötä kaikkia osapuolia syrjimättömämpään ja hyväksyvämpään suuntaan samalla yksilöiden toimijuutta tukien. Kaikilla ihmisillä tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja olla osallisia.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadukkaassa tutkimuksessa tutkijan on huolehdittava muun muassa laadukkaan tutkimussuunnitelman tekemisestä, sopivan tutkimusasetelman valitsemisesta sekä asianmukaisesta raportoinnista. Eettisyyttä tarkasteltaessa tutkimusasetelman valinnassa tulee huomioida kenen ehdoilla tutkittava aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu esimerkiksi se, että tutkija noudattaa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta sekä tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten arvioinnissa. Lisäksi tutkijan tulee käyttää tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia sekä eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127, 129, 132.)

Hyvän tutkimuskäytännön edellytys on, että tutkittavilta saadaan asiaan perehtyneesti annettu suostumus osallistumisestaan. Tällä pyritään estämään tutkittavien manipulointia tieteen edessä. Perehtyneisyydellä varmistetaan, että tutkittava ymmärtää saadun informaation ja hänelle on kerrottu kaikki olennainen tieto siitä, mitä tutkimuksen kuluessa tapahtuu. Suostumuksella puolestaan vahvistetaan, että tutkittava osallistuu tutkimukseen vapaaehtoisesti. Keskeistä tutkimustietoja käsiteltäessä ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Tietoja julkistettaessa tutkijan tulee pitää huolta luottamuksellisuuden ja anonymiteetin säilyttämisestä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 22, 23.)

Opinnäytetyötä aloittaessani tein tutkimussuunnitelman useaan kertaan ennen kuin se muotoutui lopulliseen muotoonsa. Tutkimussuunnitelmaa olen käyttänyt opinnäytetyöni ohjenuorana ja siihen ovat saaneet perehtyä myös tutkimukseen osallistuneet yhteistyötahot. Tutkimusasetelma muodostettiin huolella. Menetelmän valinnalla pyrittiin varmistamaan tutkittaville mahdollisuus niin sanottuun vapaaseen sanaan, jolloin pyrittiin sulkemaan pois tutkijan henkilökohtaiset näkemykset ohjailta tutkimuksen kulkua. Kun yhteistyötahot varmistuivat, jokaiselta taholta haettiin erikseen tutkimuslupa. Yhteistyötahojen työntekijöillä oli valta päättää itse tutkimukseen osallistumisestaan ja heitä tiedotettiin tutkimuksen kulusta. Anonymiteetin säilyttämiseksi tutkimusvaiheessa on kerätty tietoja ainoastaan siitä, missä asemassa työntekijät toimivat tutkittavaan kohderyhmään nähden. Tästä johtuen heitä ei voida tunnistaa.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani olen pyrkinyt rehellisyyteen ja huolellisuuteen sekä monipuoliseen lähteiden käyttöön. Eettistä pohdintaa aiheutti termien käyttö: tulisiko kirjoittaa somalialainen nainen vai somalinainen? Kirjallisuudessa ja työntekijöiden vastauksissa törmäsin kumpaankin edellä mainittuun vaihtoehtoon, joten tästä syystä päädyin käyttämään työssäni molempia termejä. Työtä kirjoittaessani olen tilannekohtaisesti ratkaissut, että kumpaa termiä olisi siinä kohdassa järkevämpi käyttää.

Eskola & Suoranta (2005) kertovat, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija joutuu koko ajan pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja määrittelemään analyysin kattavuutta sekä tekemänsä työn luotettavuutta. Kvalitatiivinen tutkimus perustuu tutkijan avoimeen subjektiviteettiin sekä sen myöntämiseen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. (Eskola & Suoranta 2005, 208, 210.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja tästä syystä luotettavuuden arviointi koostuu koko tutkimusprosessista korostaen sisäistä johdonmukaisuutta. Tutkimustulokset muodostuvat selkeämmiksi ja ymmärrettävimmiksi, kun vaiheet on kerrottu yksityiskohtaisen tarkkaan. Näin ollen lukijalle välittyy riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty ja hän voi arvioida työn luotettavuutta. (Eskola & Suoranta 2005, 210; Tuomi & Sarajarvi 2009, 140, 141.) Työssäni olen pyrkinyt kirjoittamaan tarkasti jokaisen työvaiheen auki. Tutkijana olen tiedostanut vaikutukseni tutkimusprosessiin. Olen prosessin aikana useaan kertaan pysähtynyt pohtimaan, että yritänkö itse johdatella tutkimusprosessin kulkua. Mielestäni olen kuitenkin onnistunut välttämään omien tulkintojen tekemisen ja näin olen pyrkinyt lisäämään työni luotettavuutta.

9.2 Opinnäytetyöprosessin arviointi sekä jatkotutkimusehdotukset

Kaikin puolin opinnäytetyöprosessi oli mielestäni onnistunut. Työstin valitsemaani aihetta melko pitkään ja se on ollut heti alusta alkaen erityisen kiinnostava. Prosessi antoi minulle paljon uutta tietoa, jota tulen varmasti hyödyntämään tulevassa ammatissani. Tutkimusmenetelmä ei ollut minulle ennestään tuttu, mutta sen erityinen ja ehkä hieman harvinaisempi luonne teki menetelmästä kiinnostavan ja näin ollen vaikutti valintapäätökseeni. Yhteistyötahojen kanssa toimiessa en kohdannut opinnäytetyöprosessiani haittaavia ongelmia. Sen sijaan yhteistyötahojen löytäminen oli haastavaa, koska en aluksi tien-

nyt mitä kaikkia tämän tutkimuksen kohderyhmän kanssa työskenteleviä tahoja Tampereen alueelta olisi löydettävissä. Koen kuitenkin hyötyneni tästä haasteesta, sillä tahojen kartoituksen ansiosta palvelujärjestelmäosaamiseni on lisääntynyt entisestään.

Pohtiessani opinnäytetyöni aihetta ja kohderyhmää, päädyin lähestymään ilmiötä työntekijänäkökulmasta. Tämä oli kiinnostava näkökulma siksi, että sen kautta voisi olla mahdollista päästä kuulemaan työntekijöiden rehellisiä näkemyksiä muun muassa vallitsevien kotouttamistoimenpiteiden vaikutuksista. Samalla kiinnostavaa oli, että tulisiko työni herättämään keskustelua vallitsevista kotouttamistoimenpiteistä: voisiko työllistymisen rinnalle löytyä muitakin keinoja yhteiskuntaan integroitumisen mahdollistamiseksi, jotta voitaisiin helpottaa yhteiskuntaan osalliseksi pääsemistä. Mielestäni sain työntekijöiltä rehellisen ja kattavan kuvan heidän näkemyksistään, joista tutkimustulokset puhuvat puolestaan.

Tutkimustulosten ja johtopäätösten myötä jäin pohtimaan tutkimuksen tuomia yleistyksiä sekä mahdollisten stereotyypioiden vahvistamista somalialaisten maahanmuuttajien kohdalla. Esimerkiksi media on osaltaan vaikeuttanut somalialaistaustaisten henkilöiden kotoutumista Suomeen, sillä heistä on luotu hyvin lokeroiva yleistys, joka voi vaikuttaa kantaväestön suhtautumiseen ja asenteisiin. Stereotyyppinen ihmisten luokittelu samaan lokeroon ei kuitenkaan ole eettisten periaatteiden mukaista, sillä tulee muistaa, että jokainen meistä on yksilöllinen ja ainutlaatuinen juuri sellaisenaan. Tässä opinnäytetyössä oli olennaista selvittää, kuinka tämän kohderyhmän kanssa toimivat työntekijät näkevät asiakkaidensa yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumisen, jolloin korostui yksittäisten työntekijöiden subjektiivinen näkemys. Tässä tapauksessa kohteena olivat ne somalinaiset, jotka ovat tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden näköpiirissä. Tällöin on luonnollista, että tutkimus on rajattu työntekijöiden näköpiirissä oleviin somalinalaisiin, joten sen ulkopuolelle jääviin somalinalaisiin tämä tutkimus ei vastaa. Rajaus korostaa, että tämän työn tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä sellaisenaan.

Osallisuus ei kuitenkaan saisi olla pelkkää aktiivisuutta vaativaa osallistumista, vaan sen tulisi toteutua myös siten, että yksilö voi tuntea kuuluvansa johonkin sekä olevansa osallinen ilman erityisponnistelujen vaatimuksia (Jalava & Seppälä 2010, 254). Eräässä työntekijöiden vastauksessa nousi esiin pohdintaa siitä, kuinka somalialaiset naiset itse kokevat yhteiskunnallisen osallisuutensa. Tämä osoittautui varsin mielenkiintoiseksi huomioksi, jota tässä työssä ei kuitenkaan pystytty lähestymään.

Jatkotutkimusaiheena esitänkin, että olisi kiinnostavaa tutkia yhteiskunnallisen osallisuuden ilmiötä somalialaisten maahanmuuttajanaisten omasta näkökulmasta. Minkälaisia eroja syntyy työntekijänäkökulmaan verraten? Millä tavoin somalialaiset naiset kokevat yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumisen yhteiskunnassamme? Joutuuko osallisuuden eteen tekemään erityisponnisteluja? Onko henkilöitä, jotka eivät ole palveluiden piirissä?

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. & Leinonen, E. 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, 96–113.

Björklund, L. & Sarlio-Siintola, S. 2010. Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toimi.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalsiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 37–70.

Clarke, K. 2004. Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus. Suom. Ahonen, A. Yhteiskuntapolitiikka-YP 69 (2004) : 6. Helsinki: Stakes, 630–641. Luettu 1.12.2015. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100145/604clarke.pdf?sequence=1>

Eskola, J. 1997. Eläytymismenetelmäopas. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Wallin, A. 2015. Eläytymismenetelmä: perusteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 56–69.

Forsander, A. 2001. Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia-kustannus, 31–56.

Forsander, A. & Ekholm, E. 2001. Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa Forsander, A., Ekholm, E. & Hautaniemi, P. 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia-kustannus, 57–82.

Forsander, A. 2013. Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Muuttajat. Kansainvälinen muutto-liike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus, 220–244.

Haavikko, A. & Bremer, L. 2009. Maahanmuutto psyykkisenä prosessina. Teoksessa Haavikko, A. & Bremer, L. 2009. Ulkoisesti erilaisia, sisäisesti samanlaisia. Opas mielenterveystyöhön yli kulttuurirajojen. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura, 14–27.

Helne, T. 2002. SISÄLLÄ, REUNALLA, ULKONA? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toimi.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 20–43.

Helne, T. 2004. Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Helne, T., Hänninen, S. & Karjalainen, J. (toimi.) 2004. Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 23–53.

Hiilamo, H. & Saari, J. 2010. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toimi.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13–35.

Jalava, J. & Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toimi.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 251–263.

Joronen, T. 2005. Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa Paananen, S. (toim.) 2005. Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 59–82.

Joronen, T. 2007. Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset. Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) 2007. Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 285–311.

Joronen, T. 2014. Somalialaisten maahanmuuttajien työllistymisessä ja yrittäjäysaktiivisuudessa suuria maiden välisiä eroja. Kvartti 2/2014, 66–79. Luettu 22.9.2015. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_08_14_Kvartti_2_2014.pdf

Juhila, K. 2002. SOSIAALITYÖ MARGINAALISSA. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toimi.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 11–19.

Juvonen, A. 2012. Maahanmuuton juridiikkaa. Käytännön käsikirja. Helsinki: Edita.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Vantaa: WSOY.

Kankkonen, T. 2008. Islam Euroopassa. Helsinki: Edita.

Kemppainen, E. 2010. Sosiaaliset mahdollisuudet ja esteettömyyspolitiikka. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toimi.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 135–153.

Koskela, R. 2012. Turvapaikkamenettelyn kehittäminen. Teoksessa Juvonen, A. 2012. Maahanmuuton juridiikkaa. Käytännön käsikirja. Helsinki: Edita, 201–213.

Kotouttamispalvelut. 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettu 2.9.2015. http://www.tem.fi/tyo/maahanmuuttajien_kotouttaminen/kotouttamispalvelut

Kotoutujan Kompassi. 2015. Väestöliitto. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Työvälineitä. Luettu 28.9.2015. <http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/julkaisut/tyovalineita/#token-2286607>

Kotoutuminen. 2014. Sisäministeriö. Luettu 2.9.2015. <http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen>

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.10.2010/1386.

Latomaa, S., Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. 2013. Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus, 163–183.

Maahanmuuttajien kotouttaminen. 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettu 2.9.2015. http://www.tem.fi/tyo/maahanmuuttajien_kotouttaminen

Maahanmuuton vuosikatsaus 2012. Sisäasiainministeriö. Luettu 22.9.2015. http://www.migri.fi/download/43811_43667_Maahanmuuton_tilastokatsaus2012_web.pdf?b0f7dbacb8a7d288

Maahanmuuttovirasto 2014. Maahanmuuttoviraston myöntämät ensimmäiset oleskeluluvat hakuperusteittain vuonna 2014. Luettu 28.9.2015. http://www.migri.fi/download/57700_2014_tilastograafit.pdf?125ce9b7b8a7d288

Malin, M. & Anis, M. 2013. Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus, 141–159.

Miettinen, A. 2015. Maahanmuuttajien määrä. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Luettu 18.9.2015. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/

Miettinen, A. & Säävälä, M. 2015. Maahanmuuton perusteet. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Luettu 18.9.2015. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuton-perusteet/

Mubarak, Y., Nilsson, E. & Saxén, N. 2015. Suomen somalit. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Muhammed, H. 2011. Yhtä erilaiset. Islam ja suomalainen kulttuuri. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

Mähönen, T. & Jasinskaja-Lahti, I. 2013. Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus, 247–261.

Novitsky, A. 2013. Vamman tai muun erityisen tuen tarpeen huomioiminen kotouttavassa työssä. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, 162–175.

Osallisuus. 2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 1.12.2015. https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus#Osallisuuden_edistaminen

Osallisuus –sanastoa. Jelli järjestötietopalvelu. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Luettu 30.11.2015. <http://www.jelli.fi/osallisuus/osallisuusaineistoa/osallisuus-sanasto/>

Peltola, U. & Metso, L. 2008. Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Kuntoutussäätiön tutkimuksia. 79/2008. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Penninx, R. 2003. Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State. Migration Policy Institute. Luettu 1.12.2015.
<http://www.migrationpolicy.org/article/integration-role-communities-institutions-and-state>

Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rouvinen-Wilenius, P. & Leino, S. 2010. Terveiden edistäminen ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toimi.) 2010. Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 231–249.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammi.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto Tampereen yliopisto. Luettu 2.12.2015.
http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf

Sakaranaho, T. 2008. Arabian aavikolta Helsingin lähiöihin. Suomalaisen islamin tutkimuksen näkökulmia. Teoksessa Martikainen T., Sakaranaho, T. & Juntunen, M. 2008. Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–36.

Saukkonen, P. 2007. Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Saukkonen, P. 2013. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus, 81–97.

Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry, 63–77.

Sisäministeriö. 2015. Maahanmuuttopolitiikka. Luettu 1.12.2015.
<https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka>

Tarnanen, M. & Suni, M. 2005. Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa Paananen, S. (toim.) 2005. Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 9–21.

Tiilikainen, M. 2003. Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Tiilikainen, M. 2007. Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) 2007. Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, H. & Vilkama, K. 2008. Somaliensaaminen pääkaupunkiseudulla. Suurperheiden asuminen pääkaupunkiseudulla. Teoksessa Martikainen T., Sakaranaho, T. & Juntunen, M. 2008. Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 132–156.

LIITTEET

Liite 1. Kehyskertomus A.

Vastaajan asema suhteessa tutkittavaan kohderyhmään

☐	Ryhmänohjaus	☐	Palveluohjaus
☐	Ohjaus	☐	Jokin muu, mikä?
☐	Opetus	☐	En halua vastata

Kehyskertomus:

Kohtaat työpaikallasi somalialaisen maahanmuuttajanaisen, jonka suomen kielen taito on heikko. Pohditte yhdessä hänen asemaansa. Mitkä tekijät tukevat ja vahvistavat hänen yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista? Käytä mielikuvitustasi ja eläydy tilanteeseen. Kirjoita tämän pohjalta pieni tarina.

Liite 2. Kehyskertomus B.

Vastaajan asema suhteessa tutkittavaan kohderyhmään

☐	Ryhmänohjaus	☐	Palveluohjaus
☐	Ohjaus	☐	Jokin muu, mikä?
☐	Opetus	☐	En halua vastata

Kehyskertomus:

Kohtaat työpaikallasi somalialaisen maahanmuuttajan, jonka suomen kielen taito on heikko. Pohditte yhdessä hänen asemaansa. Mitkä tekijät estävät hänen yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista? Käytä mielikuvitustasi ja eläydy tilanteeseen. Kirjoita tämän pohjalta pieni tarina.

Liite 3. Saatekirje.

Hyvä tutkimukseen osallistuja,

olen neljännen vuoden sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta ja lähestyn sinua pyytääkseni sinulta pientä tarinaa. Tarinan avulla kerään opinnäytetyöhöni aineistoa. Opinnäytetyöni käsittelee heikon suomen kielen taidon omaavien somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista osallisuutta.

Aineiston keruu tapahtuu eläytymismenetelmää käyttäen. Eläytymismenetelmässä vastaaja kirjoittaa annetun kehyskertomuksen perusteella oman mielikuvituksensa mukaisen tarinan, miettimättä onko vastaus oikea tai väärä. Tarinan kirjoittamiseen kuluu aikaa 15–30 minuuttia, ja tarinan pituus on noin yksi A4. Tarvittaessa voit kuitenkin jatkaa toiselle sivulle. Näiden tarinoiden pohjalta analysoin millaiset asiat vaikuttavat somalialaisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnalliseen osallisuuteen kielitaidon ollessa heikko.

Kehyskertomus on sähköpostin liitteenä ja voit kirjoittaa tarinasi suoraan kehyskertomustiedostoon. Pyydän sinua lähettämään tarinasi 13.11.2015 klo 16 mennessä sähköpostitse osoitteeseen [osoite]. Toivon, että tarina lähetettäisiin minulle sähköpostin liitteenä Word- tai PDF-tiedostona, josta ei löydy vastaajan nimeä tai organisaatiota. Toivon kuitenkin, että vastaisit paperin alussa esitettyyn kysymykseen omasta asemastasi suhteessa tutkittavaan kohderyhmään.

Käytän aineistoa ainoastaan opinnäytetyöni tekemiseen. Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja tutkimuksen valmistuttua se hävitetään asianmukaisesti. Mikäli sinulla ilmenee kysyttävää tai haluat lisätietoja, niin voit ottaa minuun yhteyttä joko sähköpostitse edellä mainittuun osoitteeseen tai puhelimitse numeroon [numero].

Kiitos, että haluat olla mukana tutkimuksessani!

Ystävällisin terveisin

Sanna-Maria Anttila